

Наталія Бакуліна, Раїса Гехтман, Нехама Діна Келерман,
Олександр Мартиненко, Аліна Теплицька

Науково-методичні засади формування компетентності культурної обізнаності та самовираження третьокласників у процесі навчання єврейської традиції в умовах багатомовності й інтеркультурності

Методичний посібник

**ЦЕНТР ЄВРЕЙСЬКОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ
ПРИВАТНА УСТАНОВА «ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ»
МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ «БЕЙТ-ХАНА»
за підтримки
ГОЛЛАНДСЬКОГО ЄВРЕЙСЬКОГО ГУМАНІТАРНОГО ФОНДУ (JHF)**

Наталія Бакуліна, Раїса Гехтман, Нехама Діна Келерман,
Олександр Мартиненко, Аліна Теплицька

**Науково-методичні засади
формування компетентності культурної обізнаності
та самовираження третьокласників
у процесі навчання єврейської традиції
в умовах багатомовності й інтеркультурності**

Методичний посібник

Чернівці
Видавництво «Друк Арт»
2025

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради Приватної установи «Заклад вищої освіти
«Міжнародний гуманітарно-педагогічний інститут «Бейт-Хана»
(протокол №2 від 6 жовтня 2025 р.)

Рецензенти:

Сапожников Станіслав Володимирович, доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки та психології ПУ ЗВО «МГПІ «Бейт-Хана»,
Ляшова Надія Миколаївна, кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та психології ПУ ЗВО «МГПІ «Бейт-Хана»

НЗ4 **Науково-методичні** засади формування компетентності культурної обізнаності та самовираження третьокласників у процесі навчання єврейської традиції в умовах багатомовності й інтеркультурності : методичний посібник / Бакуліна Наталія, Гехтман Раїса, Келерман Нехама Діна, Мартиненко Олександр, Теплицька Аліна. – Чернівці : Друк Арт, 2025. – 92 с.
ISBN 978-617-8501-36-5

Посібник висвітлює науково-методичні засади формування компетентності культурної обізнаності та самовираження третьокласників у процесі вивчення єврейської традиції в багатомовному та інтеркультурному середовищі. Представлено зміст, підходи та експериментальні матеріали, створені в межах проекту «Єврейська веселка» та серії «Коди єврейської культури для дітей».

Видання адресовано науковцям, методистам, учителям, студентам педагогічних спеціальностей, а також представникам освітніх та громадських організацій, що працюють у контексті багатомовності й інтеркультурності.

УДК 37.01:2-47(072)

Авторський колектив висловлює щиру подяку всім, хто долучився до підготовки та видання посібника, – завдяки чий факховій підтримці й спільним зусиллям це видання стало можливим попри всі виклики.

ISBN 978-617-8501-36-5

© Центр єврейської освіти України, 2025
© Приватна установа «Заклад вищої освіти «Міжнародний гуманітарно-педагогічний інститут «Бейт-Хана», 2025
© Авторський колектив, текст, 2025
© Рязанова Р. Л., художнє оформлення, дизайн обкладинки, 2025
© ТОВ «Друк Арт», підготовка видання, 2025

Слово від авторів

Методичний посібник присвячено проблемі формування компетентності культурної обізнаності та самовираження учнів третього класу в процесі вивчення єврейської традиції в умовах багатомовності й інтеркультурності.

Зміст посібника розроблено на основі наукового дослідження, здійсненого в межах проекту «Єврейська веселка: професійний розвиток, комунікація, мова, культура в єврейській освіті», і є логічним та ґрунтовним продовженням серії «Коди єврейської культури для дітей». Підготовка видань цієї серії, зокрема й цього методичного посібника, стала можливою завдяки підтримці Голландського єврейського гуманітарного фонду (JHF).

У посібнику представлено науково-методичні засади і шляхи формування компетентності культурної обізнаності та самовираження в контексті ключових компетентностей молодших школярів. Розкрито особливості її реалізації у процесі навчання третьокласників єврейської традиції в багатомовному та інтеркультурному середовищі. Особливу увагу приділено розробленим експериментальним навчальним матеріалам, призначеним для подальшої апробації в освітній практиці.

Автори посібника, спираючись на ґрунтовний аналіз теоретичних джерел, визначили сутність, роль і місце компетентності культурної обізнаності та самовираження в системі ключових компетентностей; проаналізували методологічні засади її формування з урахуванням дидактики багатомовності й інтеркультурності; дібрали зміст і створили експериментальні навчальні матеріали «Коди єврейської культури дітям: тварини та рослини ТаНаХу»; здійснили їх апробацію в освітньому середовищі.

Методичний посібник адресовано науковцям, методистам, учителям, студентам педагогічних спеціальностей, а також представникам освітніх і громадських організацій національних спільнот та всім, хто цікавиться питаннями компетентнісного навчання в полі багатомовності та інтеркультурності й упроваджує відповідні підходи в практику закладів загальної середньої освіти України.

The methodological guide is devoted to the development of cultural awareness and self-expression competence among third-grade students in the process of studying Jewish tradition in multilingual and intercultural learning environments.

The content of the guide has been developed on the basis of research conducted within the project “Jewish Rainbow: Professional Development, Communication, Language, Culture in Jewish Education” and constitutes a logical and substantial continuation of the series “Codes of Jewish Culture for Children.” The publication of this series, including the present methodological guide, has been made possible through the support of the Dutch Jewish Humanitarian Fund (JHF).

The guide presents the scientific and methodological foundations and approaches to fostering cultural awareness and self-expression as key competences of primary school learners. It outlines the specific features of implementing this competence in the teaching of Jewish tradition to third-grade students in multilingual and intercultural contexts. Special attention is given to the experimental teaching materials developed for subsequent implementation and evaluation in educational practice.

Based on an in-depth analysis of theoretical sources, the authors define the essence, role, and place of cultural awareness and self-expression competence within the system of key competences; examine methodological principles for its development considering the didactics of multilingual and intercultural education; select relevant content and design experimental teaching materials “Codes of Jewish Culture for Children: Animals and Plants of the Tanakh”; and conduct their evaluation in real educational settings.

This methodological guide is intended for researchers, methodologists, teachers, students of teacher-education programs, as well as representatives of educational and community organizations of national minorities and all those interested in competence-based education within multilingual and intercultural contexts and its implementation in Ukrainian general secondary education institutions.

The authors express their sincere gratitude to everyone who contributed to the preparation and publication of this guide — the authors, reviewers, illustrator, and partners, whose professional support and joint efforts made this publication possible despite numerous challenges.

ЗМІСТ

Слово від авторів.....	3
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. Науково-методичні засади формування компетентності культурної обізнаності та самовираження в системі ключових компетентностей.....	9
1.1. Сутність, роль і місце компетентності культурної обізнаності та самовираження в системі ключових компетентностей.....	9
1.2. Методологічні основи формування компетентності культурної обізнаності та самовираження з огляду на дидактику багатомовності й інтеркультурності.....	22
РОЗДІЛ 2. Шляхи формування компетентності культурної обізнаності та самовираження третьокласників у процесі навчання єврейської традиції в умовах багатомовності й інтеркультурності.....	31
2.1. Експериментальні навчальні матеріали «Коди єврейської культури дітям: тварини та рослини ТаНаХу» й їх апробація у процесі навчання єврейської традиції третьокласників у багатомовному й інтеркультурному соціумі.....	31
ВИСНОВКИ	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	86

ВСТУП

Актуальність проблеми.

На сучасному етапі зміни парадигми освіти відбувається й оновлення та трансформація як концептуальних підходів до навчання, так і відповідно змісту та методик навчання. Так, з огляду на полікультурність і полілінгвізм українського соціуму постає необхідність переосмислення й оновлення змісту освіти (як окремих предметів навчання, так і інтегрованих курсів) і відповідного навчально-методичного забезпечення – від окремих освітніх програм, навчально-методичних комплектів і дидактичних комплексів, до розроблення практичних навчальних матеріалів, побудованих на засадах гуманістичної, інтегральної та культуровідповідної парадигм освіти та на компетентнісно-орієнтованих підходах до навчання – інтегративного, комунікативно-когнітивного, діяльнісного, особистісно-орієнтованого, міжкультурного та текстоцентричного.

Нині *компетентність культурної обізнаності та самовираження*, є однією з ключових компетентностей в освіті, зокрема в інтегрованому навчанні єврейської традиції та мови іврит (та/або інших мов).

І це закономірно, адже саме *культура є змістом освіти* та має бути спрямована на учня, слугувати його становленню та розвитку як індивідуальності. Більше того, *цінності та культура* є першорядними поняттями з десяти основних понять тезаріусу філософських засад освіти поряд із духовністю та моральністю, творчістю та розвитком, свободою та відповідальністю, спілкуванням і самовизначенням. Їх реалізація відбувається лише у тісному неперервному взаємозв'язку з *мовою*: присвоєння фактів культури – у процесі використання мови (всіх видів мовленнєвої діяльності як засобів спілкування) й оволодіння мовою – на основі присвоєння фактів культури [4].

Тому одним із провідних завдань інтегрованого навчання єврейської традиції та мови іврит (та/або інших мов) є формування в учнів уявлень про іс-

нування різних картин світу, їх взаємодію та співіснування через причетність до достовірних і достатніх знань про єврейську культуру, традицію, історію, літературу, мистецтво, релігію, пізнання яких через оволодіння мовою іврит сприятиме як глибшому культурному усвідомленню власної національної ідентичності, так і розумінню інших мов і культур, людей з іншими поглядами.

Оволодіння єврейською культурою через мову іврит та іврити через єврейську культуру можливе за умови *осягнення* системи цінностей і кодів єврейського народу, *присвоєння* знань і *набуття* власного емоційно-ціннісного досвіду на таких рівнях як: а) сприйняття фактів культури, б) усвідомлення їх місця та ролі у світовій і національній культурах, в) зіставлення з фактами власної й інших культур, г) аналізу їх цінностей, д) включення їх у систему своїх знань, є) дієвості відповідно до нових знань, тобто включення в процес оволодіння мовою іврит як засобом спілкування та формування особистісного ставлення до єврейської культури у співвіднесенні до власних цінностей.

За останні десятиріччя в Україні, поряд із використанням зарубіжних НМК, були розроблені та запроваджені навчальні програми, підручники та посібники для початкової ланки освіти, зокрема, з мови іврит [6]; [7]; [8]; [9]; [10]; [11]; [12]; [13]; [14]; [15] і традиції єврейського народу [15]; [26]; [35]; [36]; [37]; [40], інтегративні навчальні матеріали, створені з огляду на дидактику багатомовності й інтеркультурності [5]; [18].

Проте, аналіз сучасного стану апробації й упровадження цих освітніх ресурсів засвідчує безсистемність і фрагментарність їх використання, а також брак тематичних навчальних матеріалів з урахуванням вікових психолого-педагогічних особливостей, мовного рівня, соціомовного та полікультурного середовища.

Крім того, спостереження за освітнім процесом на уроках єврейської традиції в багатомовному середовищі, анкетування учнів 3 класів і вчителів, дають змогу зробити висновок про те, що робота з формування компетентності культурної обізнаності та самовираження, навіть за умови запровадження інтегрованих курсів єврейської традиції та навчання мови іврит/української/англійської й інших немовних предметів є фрагментарним та/або майже не реалізується на належному рівні.

Не менш важливим фактором стали дня нас і вимушена міграція – як внутрішня, так і зовнішня, пов'язана з війною. Адже вона спричинила не тільки життєво важливі ризики, а й необхідність пристосовуватися до інших соціокультурних умов, що у свою чергу потребує ще вищого рівня сформованості багатомовної й інтеркультурної компетентності.

Тому нині досліджувана нами проблема набуває особливої ролі та значущості.

Таким чином, **актуальність нашого дослідження зумовлена, по-перше, соціальною значущістю проблеми формування компетентності культурної**

обізнаності та самовираження особистості; *по-друге*, важливістю визначення науково-методичних засад і шляхів формування компетентності культурної обізнаності та самовираження в системі ключових компетентностей, зокрема, необхідністю добору й обґрунтування змісту, розроблення навчальних матеріалів і методичних рекомендацій для формування культурної обізнаності та самовираження третьокласників у процесі навчання єврейської традиції в багатомовному соціумі; *по-третє*, недостатньою розробленістю проблеми в теоретичному й практичному аспектах.

Виходячи з цього **метою нашого дослідження** стало теоретичне обґрунтування та розроблення експериментальних навчальних матеріалів і методичних рекомендацій для формування культурної обізнаності та самовираження третьокласників у процесі навчання єврейської традиції в багатомовному соціумі.

Враховуючи всі аспекти та фактори ми здійснили спробу поєднати теоретичний і практичний матеріал у змісті посібника.

Так, **у першому розділі посібника** – «Науково-методичні засади формування компетентності культурної обізнаності та самовираження в системі ключових компетентностей» – **вивчено** теоретичні джерела з проблеми, **визначено** сутність, роль і місце компетентності культурної обізнаності та самовираження в системі ключових компетентностей і **проаналізовано** методологічні основи формування компетентності культурної обізнаності та самовираження з огляду на дидактику багатомовності й інтеркультурності.

У другому розділі – «Шляхи формування компетентності культурної обізнаності та самовираження третьокласників у процесі навчання єврейської традиції в умовах багатомовності й інтеркультурності» **дібрано** зміст формування культурної обізнаності та самовираження особистості учнів 3 класу, **розроблено** експериментальні навчальні матеріали «Коди єврейської культури дітям: тварини та рослини ТаНаХу» та **здійснено апробацію** для формування культурної обізнаності та самовираження третьокласників у процесі навчання єврейської традиції в багатомовному соціумі.

Експериментально-дослідна робота проводилася впродовж 2023-2024 навчального року на базі єврейської школи «Oholei Yosef Yitzhok».

Наукова новизна здобутих результатів полягає в тому, що розглянуто проблему формування компетентності культурної обізнаності та самовираження особистості в системі ключових компетентностей з огляду на дидактику багатомовності й інтеркультурності; *дібрано* зміст формування культурної обізнаності та самовираження особистості учнів 3 класу; *розроблено, апробовано й експериментально перевірено* рівень сформованості компетентності культурної обізнаності та самовираження учнів 3 класу у процесі навчання єврейської традиції в багатомовному соціумі й ефективності запропонованих експериментальних матеріалів.

Практичне значення здобутих результатів полягає у впровадженні експериментальних навчальних матеріалів у практику інтегрованого навчання єврейської традиції в багатомовному освітньому середовищі у початковій школі.

Матеріали методичного посібника можуть бути використані вчителями-практиками та методистами в системі підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів, а також для створення освітніх програм, підручників, навчально-методичних комплектів, навчальних і методичних посібників, дидактичних матеріалів тощо.

Результати дослідження можуть стати в нагоді для подальшого розроблення проблеми формування культурної обізнаності та самовираження молодших школярів як у процесі навчання єврейської традиції, так і під час створення інших курсів на засадах інтеграції мовних і немовних предметів у 1-4 класах у закладах загальної середньої освіти України. Тому вони можуть бути корисними і для студентів педагогічних закладів вищої освіти, і для представників освітніх і громадських організацій національних спільнот, і всіх тих, хто цікавиться проблемами компетентнісного навчання з огляду на дидактику багатомовності й інтеркультурності та впроваджує їх в освітню практику закладів загальної середньої освіти України.

РОЗДІЛ 1

Науково-методичні засади формування компетентності культурної обізнаності та самовираження в системі ключових компетентностей

1.1. Сутність, роль і місце компетентності культурної обізнаності та самовираження в системі ключових компетентностей

Нині людство переживає бурхливі часи глобальних змін і викликів сучасності, що потребують як переосмислення ціннісних орієнтирів, так і вироблення ефективних стратегій і пошуку шляхів подальшого розвитку суспільства та взаємодії в полікультурному соціумі. Безумовно, ці проблеми потребують переосмислення й оновлення всіх сфер людського буття, зокрема зміни парадигми та пріоритетів у галузі освіти. На цьому шляху українська система освіти теж потребує змін – від реформування концептуального бачення розвитку до реалізації нового змісту навчання.

У функціональному аспекті відбуваються значні трансформації як парадигми, так і мети, і змісту освіти. Так, трансформація змісту освіти в умовах різних парадигм за визначенням доктора педагогічних наук, професора Ляшенко О. І. [30] передбачає наступне (табл. 1):

Нині відбувається перехід від знанневої та технократичної парадигми до **гуманістичної**.

Таблиця 1

Парадигма освіти	Мета освіти як системотвірний фактор змісту	Зміст освіти
Знаннева парадигма	трансляція культурної спадщини у формі базових знань, умінь і навичок, традицій і способів діяльності	результат – базові знання і уміння, норми поведінки
Технократична парадигма	знання – головний результат освіти (знає – не знає)	набір предметів на основі наукової системи знань
Гуманістична парадигма	головне – розвиток дитини, її здібностей, саморозвиток і самореалізація	здатність застосовувати здобуті знання, задоволення освітніх потреб дитини

Сучасні трансформаційні зміни, викликані процесами глобалізації й інтеграції в світі, зумовлюють також необхідність переходу від утилітарної індустріальної освіти до **інтегральної освітньої парадигми**, в якій система навчання має бути зорієнтована не тільки на передачу знань і розвиток навичок, а й на всебічну підтримку становлення особистості як повноцінного автора впродовж всього свого життя. Так, на думку провідних вчених, портрет сучасної особистості повинен мати такі риси як самореалізація, прагнення до підтримки інших людей, необхідність навчатися впродовж життя, активна участь у культурному розвитку, високий професіоналізм, інформованість та активна громадянська позиція, захист оточуючого середовища та здоров'я [46].

Крім цього, на сучасному етапі відбувається зміна знанневоцентричної парадигми навчання на **культуровідповідну, ціннісну**, яка дозволяє ширше усвідомити, що **сама культура стає центральним змістом освіти**. При цьому філософськими засадами освітнього процесу виступають *цінності і культура, духовність і моральність, творчість і розвиток, свобода та відповідальність, спілкування та самовизначення*, а суспільний прогрес має відбуватися за умови дотримання цих цінностей усіма членами соціуму [1].

Таким чином, сучасний освітній процес має ґрунтуватися на засадах **гуманістичної, інтегральної та культуровідповідної парадигми освіти**.

Тому сьогодні, в процесі реформування й оновлення громадянського суспільства вкрай важливо не тільки враховувати ці трансформації, а й імплементувати їх у сучасному змісті навчання та у методиках навчання тих чи інших дисциплін на всіх освітніх рівнях полікультурної освіти України. У педагогічному

аспекті цьому сприятимуть компаративні дослідження, розроблення інтегрованих курсів та їх впровадження в освітню практику.

Виходячи з цього, **ідеологічною тріадою сучасної парадигми освіти** є інтеграція трьох відомих у педагогіці й апробованих у шкільній практиці підходів – **особистісно орієнтованого, діяльнісного і компетентнісного**.

Так, *особистісно орієнтований підхід є дидактичною основою* освітнього процесу, що ґрунтується на вікових і пізнавальних особливостях розвитку дитини (усі діти навіть одного віку різні за здібностями, інтересами, досвідом, мотивами навчання, устремліннями тощо), *діяльнісний підхід – психологічною основою*, в ході якого навчання організовується на конструктивній основі як активна діяльність учнів із пошуку розв'язків проблем і прийняття рішень, а *компетентнісний підхід – гносеологічною основою*, що забезпечує набуття ключових і предметних компетентностей і відбувається завдяки особистісному досвіду життєдіяльності в різних формах (ігрова, навчальна, дослідницька, творче самовираження, спілкування, праця тощо).

У сучасній українській дидактиці компетентнісний підхід визначається як така організація освітнього процесу, кінцевим результатом якого є набуття здобувачами освіти ключових і предметних компетентностей.

Основними характеристиками компетентнісного підходу є:

- Освітній процес зорієнтований на **самостійну діяльність** учнів у здобутті особистісного досвіду (сенсу знань, набутих умінь і навичок, вироблених способів діяльності, усвідомлених цінностей тощо);
- Перехід від засвоєння знань і вмінь – до набуття **вправності застосовувати їх** у життєвій практиці, приймаючи власні рішення та усвідомлюючи наслідки своєї діяльності;
- **Ціннісне ставлення до результатів навчання**, необхідних для життя: усе здобуте в навчанні згодом знадобиться в життєвій практиці;
- **Розмаїття видів навчальної діяльності** (ігрова, навчальна, дослідницька, індивідуальна і групова, спілкування, творче самовираження, праця...);
- **Пошук, оброблення, збереження, узагальнення й інтерпретація здобутої інформації**; широке залучення ІКТ в освітній процес.

На відміну від *попередніх освітніх стандартів*, які орієнтувалися на формуванні змісту за рівнями освіти на основі предметних компетентностей та вимог до результатів навчання щодо засвоєння знань і вмінь, *нові стандарти сучасної освіти*, що ґрунтуються на компетентнісному підході до навчання, передбачають формування змісту за циклами і рівнями освіти на основі ключових компетентностей та освітніх результатах (загальні і конкретні, орієнтири для оцінювання).

Також на основі аналізу педагогічної літератури було виявлено спільні та відмінні риси понять «**знання**» та «**компетентності**», які можна охарактеризувати так:

– **Знання є необхідним складником компетентності;** компетентності ґрунтуються на знаннях.

– **Знання можуть мати активну і пасивну форму; компетентності – лише активну.**

– **Знання засвоюються** (наприклад, завдяки запам'ятовуванню); **компетентності набуваються** у власній умотивованій діяльності.

– **Знання може існувати поза свідомістю людини** («об'єктивовані» знання); **компетентність – це здатність** особистості діяти в конкретній ситуації відповідно до усвідомленої мети («привласнене» особистісне знання).

– **При компетентнісному підході знання і вміння співпадають:** знати – значить уміти.

– **У знаннєвій парадигмі освіти знання – це відомості,** які можна передати чи засвоїти (поінформувати учня); **у компетентнісній парадигмі знання – це вміння** (здатність) досягати результату відповідно до усвідомленої мети.

Основні наскрізні компетентності визначено й у нормативних документах у галузі освіти України, а саме Концептуальних засадах реформування середньої школи «НУШ» (2016) [33]; [34], Законі України «Про освіту» [22], Державному стандарті початкової освіти (2018) [20] тощо.

Зокрема, у Концепції Нової української школи викладено ключові компетентності, що були визначені «Рекомендаціями Європейського парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетентностей освіти протягом життя» (18.12.2006) [47].

До цих **10 ключових компетентностей НУШ** належать:

– **Спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами.** Це вміння усно і письмово висловлювати й тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди (через слухання, говоріння, читання, письмо, застосування мультимедійних засобів). **Здатність реагувати мовними засобами на повний спектр соціальних і культурних явищ – у навчанні, на роботі, вдома, у вільний час.** Усвідомлення ролі ефективного спілкування.

– **Спілкування іноземними мовами.** Уміння належно розуміти висловлене іноземною мовою, усно і письмово висловлювати і тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди (через слухання, говоріння, читання і письмо) у широкому діапазоні соціальних і культурних контекстів. Уміння посередницької діяльності та міжкультурного спілкування.

– **Математична компетентність.** Культура логічного і алгоритмічного мислення. Уміння застосовувати математичні (числові та геометричні) методи для вирішення прикладних завдань у різних сферах діяльності. **Здатність до розуміння і використання простих математичних моделей.** Уміння будувати такі моделі для вирішення проблем.

– **Основні компетентності у природничих науках і технологіях.** Наукове розуміння природи і сучасних технологій, а також здатність застосовувати його

в практичній діяльності. Уміння застосовувати науковий метод, спостерігати, аналізувати, формулювати гіпотези, збирати дані, проводити експерименти, аналізувати результати.

– **Інформаційно-цифрова компетентність** передбачає впевнене, а водночас критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією на роботі, в публічному просторі та приватному спілкуванні. **Інформаційна й медіа-грамотність, основи програмування, алгоритмічне мислення, робота з базами даних, навички безпеки в Інтернеті та кібербезпеці. Розуміння етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо).**

– **Уміння вчитися впродовж життя.** Здатність до пошуку та засвоєння нових знань, набуття нових вмінь і навичок, організації навчального процесу (власного і колективного), зокрема через ефективне керування ресурсами та інформаційними потоками, вміння визначати навчальні цілі та способи їх досягнення, вибудовувати свою освітньо-професійну траєкторію, оцінювати власні результати навчання, навчатися впродовж життя.

– **Ініціативність і підприємливість.** Уміння генерувати нові ідеї й ініціативи та втілювати їх у життя з метою підвищення як власного соціального статусу та добробуту, так і розвитку суспільства і держави. **Вміння раціонально вести себе як споживач, ефективно використовувати індивідуальні заощадження, приймати доцільні рішення у сфері зайнятості, фінансів тощо.**

– **Соціальна та громадянська компетентності.** Усі форми поведінки, які потрібні для ефективної та конструктивної участі у громадському житті, в сім'ї, на роботі. Уміння працювати з іншими на результат, попереджати і розв'язувати конфлікти, досягати компромісів. **Повага до закону, дотримання прав людини і підтримка соціокультурного різноманіття.**

– **Обізнаність та самовираження у сфері культури.** Здатність розуміти твори мистецтва, формувати власні мистецькі смаки, самостійно виражати ідеї, досвід та почуття за допомогою мистецтва. Ця компетентність передбачає глибоке розуміння власної національної ідентичності як підґрунтя відкритого ставлення та поваги до розмаїття культурного вираження інших.

– **Екологічна грамотність і здорове життя.** Уміння розумно та раціонально користуватися природними ресурсами в рамках сталого розвитку, усвідомлення ролі навколишнього середовища для життя і здоров'я людини, здатність і бажання дотримуватися здорового способу життя.

Ці ключові компетентності було покладено в основу нового Закону України «Про освіту» та нових державних стандартів, зокрема Державного стандарту початкової освіти.

Відповідно до Закону України «Про освіту» (2017, Стаття 1, п. 15), **компетентність – динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успіш-**

но соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність [22]. Також у Статті 12 визначено **мету повної загальної освіти та ключові компетентності**, зокрема: «Метою повної загальної середньої освіти є всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності».

Досягнення цієї мети забезпечується шляхом **формування ключових компетентностей**, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності:

- вільне володіння державною мовою;
- здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами;
- математична компетентність;
- компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій;
- інноваційність;
- екологічна компетентність;
- інформаційно-комунікаційна компетентність;
- навчання впродовж життя;
- громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей;
- культурна компетентність;
- підприємливість та фінансова грамотність;
- інші компетентності, передбачені стандартом освіти.

Спільними для всіх компетентностей є такі вміння: читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку усно і письмово, критичне та системне мислення, здатність логічно обґрунтовувати позицію, творчість, ініціативність, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, здатність співпрацювати з іншими людьми».

Компетентність, як правило, характеризує **здатність особи діяти у невизначених (проблемних) ситуаціях**, коли треба самостійно шукати додаткові засоби та нову інформацію і приймати неординарні рішення.

Предметні компетентності обмежені певною галуззю знань і набуваються в межах відповідної освітньої галузі; це результат навчання з конкретного предмета.

Ключові компетентності мають міждисциплінарний (позагалузовий) характер і набуваються в кожній освітній галузі; це результат діяльності (не лише навчальної), що має індивідуальну значущість і соціальний контекст для успішної життєдіяльності в конкретному суспільстві (що поціновує суспільство в конкретний історичний період).

У нових державних стандартах подано **компетентнісний потенціал** усіх освітніх галузей стосовно розвитку усіх ключових компетентностей. Так, від-

повідно, у **Державному стандарті початкової освіти (2018)** визначено, що «метою початкової освіти є всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості» (п. 4) [20]. Крім цього, у Державному стандарті початкової освіти наголошується, що вимоги до обов'язкових результатів навчання визначаються з урахуванням компетентнісного підходу до навчання, в основу якого покладено **ключові компетентності** (п. 6). Відповідно до цього, у **стандарті визначено, що до ключових компетентностей належать** (п. 7):

1) **вільне володіння державною мовою**, що передбачає уміння усно і письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти, а також любов до читання, відчуття краси слова, усвідомлення ролі мови для ефективного спілкування та культурного самовираження, готовність вживати українську мову як рідну в різних життєвих ситуаціях;

2) **здатність спілкуватися рідною** (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами, що передбачає активне використання рідної мови в різних комунікативних ситуаціях, зокрема в побуті, освітньому процесі, культурному житті громади, можливість розуміти прості висловлювання іноземною мовою, спілкуватися нею у відповідних ситуаціях, оволодіння навичками міжкультурного спілкування;

3) **математична компетентність**, що передбачає виявлення простих математичних залежностей в навколишньому світі, моделювання процесів та ситуацій із застосуванням математичних відношень та вимірювань, усвідомлення ролі математичних знань та вмінь в особистому і суспільному житті людини;

4) **компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій**, що передбачають формування допитливості, прагнення шукати і пропонувати нові ідеї, самостійно чи в групі спостерігати та досліджувати, формулювати припущення і робити висновки на основі проведених дослідів, пізнавати себе і навколишній світ шляхом спостереження та дослідження;

5) **інноваційність**, що передбачає відкритість до нових ідей, ініціювання змін у близькому середовищі (клас, школа, громада тощо), формування знань, умінь, ставлень, що є основою компетентнісного підходу, забезпечують подальшу здатність успішно навчатися, провадити професійну діяльність, відчувати себе частиною спільноти і брати участь у справах громади;

6) **екологічна компетентність**, що передбачає усвідомлення основи екологічного природокористування, дотримання правил природоохоронної поведінки, ощадного використання природних ресурсів, розуміючи важливість збереження природи для сталого розвитку суспільства;

7) **інформаційно-комунікаційна компетентність**, що передбачає опанування основою цифрової грамотності для розвитку і спілкування, здатність без-

печного та етичного використання засобів інформаційно-комунікаційної компетентності у навчанні та інших життєвих ситуаціях;

8) **навчання впродовж життя**, що передбачає опанування уміннями і навичками, необхідними для подальшого навчання, організацію власного навчального середовища, отримання нової інформації з метою застосування її для оцінювання навчальних потреб, визначення власних навчальних цілей та способів їх досягнення, навчання працювати самостійно і в групі;

9) **громадянські та соціальні компетентності**, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, усвідомленням рівних прав і можливостей, що передбачають співпрацю з іншими особами для досягнення спільної мети, активність в житті класу і школи, повагу до прав інших осіб, уміння діяти в конфліктних ситуаціях, пов'язаних з різними проявами дискримінації, цінувати культурне розмаїття різних народів та ідентифікацію себе як громадянина України, дбайливе ставлення до власного здоров'я і збереження здоров'я інших людей, дотримання здорового способу життя;

10) **культурна компетентність**, що передбачає залучення до різних видів мистецької творчості (образотворче, музичне та інші види мистецтв) шляхом розкриття і розвитку природних здібностей, творчого вираження особистості;

11) **підприємливість та фінансова грамотність**, що передбачають ініціативність, готовність брати відповідальність за власні рішення, вміння організувати свою діяльність для досягнення цілей, усвідомлення етичних цінностей ефективної співпраці, готовність до втілення в життя ініційованих ідей, прийняття власних рішень.

Зрозуміло, що на шляху до євроінтеграції, українська система освіти орієнтується на європейські компетентності. Отже, аналіз основних концептуальних і нормативно-правових документів щодо системи ключових компетентностей української системи освіти показав, що були визначені на основі «Рекомендацій Європейського парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетентностей освіти впродовж життя» (2006).

Водночас в Європі, Європейський парламент і Рада Європейського Союзу переглянули і оновили ключові компетентності для навчання протягом життя, включивши їх до «Рамкової програми ЄС щодо оновлених ключових компетентностей» (2018) [2]; [3]; [28]; [39]; [42]; [43].

Ці зміни відображено у порівняльній таблиці (табл. 2).

Європейські ключові компетентності	
Європейська довідкова рамка ключових компетентностей для навчання впродовж життя (2006 р.)	Європейська довідкова рамка ключових компетентностей для навчання впродовж життя (2018 р.)
Спілкування рідною мовою	Грамотність
Спілкування іноземними мовами	Багатомовна компетентність
Математична компетентність та базові компетентності з науки і технологій	Математична компетентність та компетентність з науки, технологій і техніки
Цифрова компетентність	Цифрова компетентність
Уміння вчитися	Особистісна, соціальна компетентність і вміння вчитися
Соціальна та громадянська компетентності	Громадянська компетентність
Ініціативність та підприємливість	Підприємницька компетентність
Культурна обізнаність і самовираження	Культурна обізнаність і самовираження

Трактування компетентності «**Культурна обізнаність та самовираження**» порівняно з 2006 роком, у 2018 році було модернізовано з урахуванням більш широкого кола сучасних форм культурного вираження, а також для підкреслення того, що ця компетентність є вирішальним елементом у розумінні, розробленні та вираженні ідей, чіткій ролі чи місця у суспільстві – фундаментальна складова здатності сприймати та формувати світ з почуттям ідентичності. В оновленому варіанті посилено позитивне та відкрите ставлення до інших культур і культурних відмінностей [42, с. 38-40].

Співвідношення формулювань щодо *компетентності культурної обізнаності та самовираження* відображене в узагальнюючій таблиці (табл. 3).

Таблиця 3

«Концептуальні засади реформування середньої школи «НУШ»» (2016)	Закон України «Про освіту» (2017)	Державний стандарт початкової освіти (2018)	«Європейська довідкова рамка ключових компетентностей для навчання впродовж життя» (2006, 2018 р.)
Обізнаність та самовираження у сфері культури	Культурна компетентність		Культурна обізнаність та самовираження
здатність розуміти твори мистецтва, формувати власні мистецькі смаки, самостійно виражати ідеї, досвід та почуття за допомогою мистецтва. Ця компетентність передбачає глибоке розуміння власної національної ідентичності як підґрунтя відкритого ставлення та поваги до розмаїття культурного вираження інших.	передбачає залучення до різних видів мистецької творчості (образотворче, музичне та інші види мистецтв) шляхом розкриття і розвитку природних здібностей, творчого вираження особистості		передбачає розуміння та повагу до того, як ідеї та зміст творчо виражаються та комунікуються у різних культурах та засобами різних галузей мистецтва, інших культурних форм. Вона включає в себе участь у розумінні, розробленні та вираженні власних ідей та почуття місця чи ролі в суспільстві у різних формах та контекстах.

За визначенням Європейської Комісії (2021) **культурна обізнаність та самовираження** – це вміння людини розуміти та поважати різноманітні способи креативного вираження й комунікації ідей та сенсів у різних культурах через різні види мистецтва і форми культури. Це передбачає усвідомлення, розвиток і вираження власних ідей та відчуття свого місця або ролі в суспільстві у різних формах і контекстах.

Як бачимо, у системі ключових компетентностей для навчання впродовж життя **компетентність культурної обізнаності та самовираження** є однією з ключових компетентностей і належить до культурних знань індивіда. Адже, культура, яка виражає світогляд і картину світу людини, це не просто явище у власному народі. Культурна свідомість має важливе значення для національної та міжнародної орієнтації культури [23].

Культурна обізнаність та самовираження – це розуміння і повага до того, як ідеї і сенси у різних культурах творчо виражаються і передаються через різні галузі мистецтва і форми культури [32].

Основні знання, навички та психологічні установки, пов'язані з компетентністю культурної обізнаності та самовираження визначено авторами посібника, розробленого Представництвом ЄС в Україні «Ключові компетентності для навчання протягом життя» [24].

Знання

Ця компетентність передбачає знання місцевої, національної, регіональної, європейської та світової культур і форм їх вираження, зокрема мов, спадщини, традицій, культурних продуктів. Вона вимагає розуміння того, як ці форми вираження можуть впливати одна на одну, а також на ідеї тієї чи іншої особи.

Ця компетентність передбачає розуміння різних способів передачі ідей між творцем, учасником та аудиторією у письмових, друкованих і цифрових текстах, театрі, кіно, танці, іграх, мистецтві, дизайні, музиці, ритуалах та архітектурі, а також у гібридних формах.

Це вимагає розуміння власної ідентичності та культурної спадщини, що розвивається у світі культурного розмаїття, і усвідомлення того, як мистецтво та інші форми культури можуть бути способом спостерігати за світом та формувати його.

Навички

Навички передбачають здатність виражати та з емпатією інтерпретувати образні й абстрактні ідеї, досвід та емоції у різних сферах мистецтва і формах культури.

Не менш важливою є здатність виявляти та реалізовувати можливості заради досягнення особистих, соціальних чи комерційних цілей через мистецтво та інші культурні форми і здатність брати участь у творчих процесах як самостійно, так і разом з іншими.

Установки

Важливо бути відкритим до різноманіття форм культурного самовираження і поважати його, дотримуватися етичних норм та бути відповідальним щодо об'єктів інтелектуальної власності й культурних цінностей.

Позитивне ставлення також означає допитливість людини щодо того, що відбувається в світі, її відкритість до нових можливостей та готовність брати участь у культурному досвіді.

Поняття компетентності «культурної обізнаності та самовираження» є предметом аналізу як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Так, у своїй статті, Лей Сяо розглядає загальні положення щодо визначення компетентності культурного самовираження та наводить приклади інших європейських вчених [27]. Зокрема він зазначає, що обізнаність та самовираження у сфері культури розглядається багатьма європейськими вченими як здатність до розуміння творчості у мистецтві, уміння формувати власні мистецькі смаки, самостійно виражати ідеї, досвід та почуття за допомогою мистецьких надбань людства. Особливістю цієї компетентності є глибоке розуміння своєї національної ідентичності як основи доброзичливого ставлення та поваги до міжкультурного розмаїття та вираження інших людей.

Основними навичками, які притаманні цій компетентності, є здатність виражати та інтерпретувати з емпатією образні та абстрактні ідеї, переживати емоції у різних сферах мистецтва та культури. Крім того, навички, пов'язані з компетентністю культурного самовираження, включають здатність визначати і усвідомлювати можливості для особистої, соціальної або комерційної цінності через мистецтво та інші культурні форми, а також здатність брати участь в творчих процесах як індивідуально, так і колективно. Важливим елементом компетентності культурного самовираження є позитивне ставлення та цікавість до світу. Важливо відкрито ставитися до різноманітності форм культурного самовираження і поважати його у собі та оточуючих.

Компетентність культурного самовираження передбачає розуміння та повагу щодо того, як ідеї та значення творчого самовиражаються, передаються в різних культурах через низку видів мистецтва та інших культурних форм. Це передбачає залучення до розуміння, розвитку та висловлення власних ідей та відчуттів.

Відповідно до позиції вчених Європейського Союзу компетентність культурного самовираження включає такі елементи як: знання, навички та підходи, пов'язані з цією компетенцією.

Знання. Знання місцевої, національної, регіональної, європейської та глобальної культури, включаючи різні мови і традиції, вимагає розуміння власної ідентичності та культури, що розвивається. Спадщина у світі культурного різноманіття таких як мистецтво та інші культурні форми можуть бути способом як бачити, так і формувати світ.

Навички. Здатність висловлювати та інтерпретувати образні та абстрактні ідеї, здатність це робити в різних культурних та мистецьких формах, усвідомлювати власні можливості для особистого, соціального бізнес-зростання в галузі культури та мистецтва.

Підходи. Повага та відкрите ставлення до різноманітності культурного вираження разом з етичним та відповідальним підходом до інтелектуальної та культурної власності. Позитивне ставлення також включає зацікавленість світом, відкритість до нових можливостей [45].

На думку словенських вчених B. Sicherl-Kafol та G. Denac, існує реальна розбіжність між декларованими принципами існування «суспільства знань» та тим станом освітнього середовища сьогодні, яке дуже слабо інтегрує освіту з мистецтвом на практиці, що значно нівелює можливості культурного самовираження здобувачів освіти. Вчені акцентують увагу свого дослідження на можливостях музичної взаємодії у процесі міжкультурного порозуміння та самовираження здобувачів освіти [48].

B. Sicherl-Kafol та G. Denac розкривають роль музичного спілкування у процесі культурного самовираження здобувачів освіти та зазначають, що спільна музична творчість дозволила створити потік інформації між усіма учасниками, одночасно, задовольняючи їх емоційні потреби у безпеці та сприйнятті. Здобувачі освіти мали змогу висловити власні погляди на світ своїм індивідуальним способом за допомогою музики. Музика, як основна мова спілкування, забезпе-

чувала «засіб, за допомогою якого люди можуть ділитися емоціями, намірами та значеннями, навіть якщо їх розмовні мови можуть бути незрозумілими взагалі». Учасники мали можливість слухати одне одного, спілкуватися та співпрацювати, тим самим ділитися своїм досвідом, думками та цінностями [48].

Важливим для дослідження є напрацювання китайського вченого Dong Xiaobo, де вчений аналізує компетентність культурного самовираження на основі міжкультурного спілкування здобувачів освіти у процесі вивчення іноземної мови. Dong Xiaobo робить цікаві висновки, що студенти, які сприймають культуру країни, мову, яку вони вивчають, використовують власні норми поведінки для інтерпретації мислення, поведінки та навіть зовнішнього вигляду іноземців [44]. Набуття компетентності культурного самовираження є однією з головних цілей викладання іноземних мов.

За визначенням Dong Xiaobo, культурологічна обізнаність – це термін, що використовується для опису чутливості до впливу на культурну поведінку. Для поліпшення міжкультурної комунікації здобувачів освіти та їх самовираження найкращим способом є занурення їх в іншомовну культурну атмосферу та особистий контакт з носіями мови. Роблячи це, можна не лише отримати певні раціональні знання про іншу культуру, але й засвоїти її основні догми шляхом перцептивного порівняння з китайською культурою [44].

Окремої уваги заслуговує поняття «самовираження». Так, аналізуючи це поняття, Квітка О.О. зазначає, що «Самовираження – це поняття, яке дуже часто використовується в сучасній культурі разом із термінами «свобода», «творчість», «стиль», «мужність», «впевненість у собі». Свобода вираження власної думки, свобода слова – це одне з основних законних прав сучасної людини. Автор визначає самовираження як вираження власних думок і почуттів, які мають здатність здійснюватися за допомогою слів, вибору або дій. Самовираження надає змогу людям відрізнити себе від інших, відобразити власні переконання і потреби, підсилити образ індивідуальності, автономії і самоствердження у своєму виборі, висловлювати власну самоідентифікацію через свій вибір і переваги об'єктів і думок. Індивіди віддають перевагу речам, установкам і цінностям, які втілюють особистісну ідентичність і прагнуть відрізнитися від інших, щоб затвердити і відобразити власну унікальність. Акцент на самовираженні є одним із невід'ємних аспектів індивідуалізму. Люди в індивідуалістичних культурних контекстах спонукаються до самовираження, оскільки воно включає твердження унікального ядра почуття та інтуїції, що робить людину індивідуальною. Так, самовираження через мову передбачає, що говоріння проникає в самого себе, завдяки чому люди висловлюють власні внутрішні почуття, емоції і переконання – складники їхньої індивідуальної ідентичності» [23].

Отже, можна зробити **висновок** про те, що компетентність культурної обізнаності та самовираження має значну роль і посідає почесне місце серед ключових компетентностей, закріплених як у вітчизняній законодавчій і нормативно-правовій базі, так і в європейських документах у галузі освіти.

1.2. Методологічні основи формування компетентності культурної обізнаності та самовираження з огляду на дидактику багатомовності й інтеркультурності

Культурна обізнаність та самовираження є однією з основоположних компетентностей навчання протягом життя. На нашу думку, саме освіта сприяє формуванню міжнаціонального, міжкультурного, міжконфесійного громадянського усвідомлення, вихованню толерантного ставлення один до одного та плюралізму. В свою чергу міжетнічне / між групове співіснування та порозуміння також є запорукою внутрішньої стабільності держави та є вагомим фактором у збереженні миру та безпеки регіону.

Ця компетенція нині є однією з ключових компетентностей в освіті як у навчанні мовних, так і немовних предметів, будучи наскрізною лінією змісту та забезпечуючи його тісний взаємозв'язок.

І це не випадково, адже саме *культура є змістом освіти* та має бути спрямована на учня, слугувати його становленню та розвитку як індивідуальності. Більше того, *цінності та культура* є першорядними поняттями з десяти основних понять тезаріусу філософських засад освіти поряд із духовністю та моральністю, творчістю та розвитком, свободою та відповідальністю, спілкуванням і самовизначенням. Їх реалізація відбувається лише у тісному неперервному взаємозв'язку з *мовою*: присвоєння фактів культури – у процесі використання *мови* (всіх видів мовленнєвої діяльності як засобів спілкування) й оволодіння *мовою* – на основі присвоєння фактів культури [5].

Тому, по-перше, **методологічною основою** формування компетентності культурної обізнаності та самовираження є **філософські положення** про єдність цінностей і культури, духовності та моральності, творчості та розвитку, свободи та відповідальності, спілкування та самовизначення. Саме вони обумовлюють зміни у змісті взаємопов'язаних, взаємозалежних і взаємообумовлених аспектів освітнього процесу – пізнання, розвитку, виховання і навчання, а основними дидактичними поняттями стають оволодіння, засвоєння і формування.

По-друге, **з огляду на дидактику багатомовності й інтеркультурності, методологічним підґрунтям** формування та реалізації цієї компетентності є **основні положення теорії плюрилінгвізму**, зокрема «визнання культурного та лінгвістичного розмаїття як багатства та цінності, важливої ролі міжкультурного діалогу у досягненні порозуміння між народами; відмова від надання пріоритету будь-якому народові, мові, культурі; акцент на таких функціях мов, як-от: передача культурних цінностей, ефективна взаємодія із представниками інших культур, особистісна інтерпретація дійсності».

Відповідно до цих положень багатомовна освіта розглядається як процес, під час якого учні/учениці не протиставляють мови та культури як окремі системи. У ході інтегрованого навчання декількох мов у них формується багатомовна ко-

мунікативна компетентність як комплекс усіх комунікативних компетентностей виучуваних мов і специфічних компетентностей: металінгвістичної, міжкультурної і компенсаторної [25].

У ході формування компетентності культурної обізнаності та самовираження з огляду на дидактику багатомовності й інтеркультурності відбувається у *тісному взаємозв'язку* із послідовним формуванням комплексу вище зазначених компетентностей. Цей процес здійснюється на основі відповідних **концептуальних підходів до навчання**, зокрема: **інтегрованого, комунікативно-когнітивного, діяльнісного, особистісно-орієнтованого, міжкультурного та текстоцентричного** [25]; [31].

У рамках наукового дослідження «Науково-методичне забезпечення реалізації моделі багатомовної освіти в закладах загальної середньої освіти з навчанням мов корінних народів і національних меншин» (2021-2023), українські вчені не тільки розробили модель багатомовної освіти в закладах загальної середньої освіти України, а й визначили концептуальні засади й обґрунтували організаційні, дидактичні та методичні умови її реалізації. Зокрема охарактеризували концептуальні підходи до навчання. Нижче ми представляємо стислу характеристику даних принципів (табл. 4).

Таблиця 4

Концептуальні підходи до навчання	Стисла характеристика
Інтегративний підхід	Визначає світоглядну, педагогічну й організаційну специфіку багатомовної освіти та передбачає передусім узгодження та синхронізацію мовного курікулуму, при цьому методи та прийоми навчання спрямовуються на встановлення зв'язків між різними мовами на основі міжмовного трансферу. Інтегрований мовний курікулум у кожному освітньому закладі має свої особливості з огляду на мовну ситуацію в регіоні, етнокультурний склад учнів/учениць, лінгводидактичний статус виучуваних мов, професійну підготовку учителів, освітні запити учнів та їхніх батьків. Утім він характеризується і наявністю загальних принципів.
Комунікативно-когнітивний підхід	Він ґрунтується на моделюванні ситуацій спілкування з метою активізації продуктивного мовлення у всіх виучуваних мовах і передбачає розвиток умінь вибирати доцільні комунікативні стратегії, які дають можливість учням ефективно взаємодіяти та реалізовувати свій інтелектуальний і творчий потенціал в умовах полікультурного середовища. Пріоритет надається власне комунікативним вправам на основі вільного спілкування, драматизації, обговорення проблемних ситуацій, дискусій тощо.

<p><i>Діяльнісний підхід</i></p>	<p>Визначає пріоритет суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу та потребує змін у комунікативних ролях і поведінці учнів/учениць і вчителя: відмови від дидактизму та жорсткого регулювання навчальної діяльності.</p> <p>Організація навчального процесу спрямовується на використання вправ на основі значущих і цікавих для школярів ситуацій спілкування з паралельним засвоєнням нової лексики та граматичних форм, синтаксичних конструкцій.</p> <p>Перевага надається організації навчальної діяльності із широким застосуванням колективних форм, які розвивають уміння продуктивно співпрацювати, ставити цілі й досягати мети, здійснювати самооцінювання та взаємооцінювання, самокорекцію та взаємокорекцію із збереженням організаційної та регуляторної функцій вчителя.</p>
<p><i>Особистісно-орієнтований підхід</i></p>	<p>Визначає пріоритет особистості учня / учениці в освітньому процесі, урахування їхніх вікових психологічних особливостей, можливостей, потреб; спрямування на майбутню професійну діяльність.</p> <p>Освітня діяльність має бути організована таким чином, щоб учні/учениці усвідомлювали особистісну значущість навчання різних мов, їхні функції у багатомовному та полікультурному суспільстві.</p> <p>Слід ураховувати індивідуальну траєкторію набуття багатомовної компетентності, темп навчання, можливості переключатися з однієї мови на іншу, виконувати посередницьку роль. Завдання потрібно формулювати диференційовано, в особистісно важливому для учнів контексті.</p>
<p><i>Міжкультурний підхід</i></p>	<p>Ґрунтується на ідеях полікультуризму, які визначають культурне розмаїття як цінність і утверджують рівність всіх національних культур, необхідність їх підтримки та розвитку, а також важливість протидії дискримінації за ознаками національної, культурної, релігійної приналежності, статі або віку.</p> <p>На підґрунті цих ідей формується ставлення учнів/учениць до кожної мови як до культурно-історичного явища, що відображає духовний досвід народу, своєрідність ментальності та культурних традицій, осмислення яких сприяє формуванню міжкультурної толерантності; акцентується увага на взаємозв'язку та взаємодії різних мов і культур.</p>
<p><i>Текстоцентричний підхід</i></p>	<p>У контексті багатомовної освіти передбачає розвиток умінь співвідносити здобуту інформацію із наявними знаннями, трансформувати текст у відповідності до норм іншої лінгвокультури, розгортати його, додаючи приклади, виразально-зображальні засоби тощо; критично аналізувати текст, створювати на основі автентичного вторинний з урахуванням зміни стилю, структури, форми тощо; ділитися особистими враженнями від літературних творів, вступати в діалог з автором твору.</p>

Водночас, необхідність формування компетентності культурної обізнаності та самовираження **визначається та підкріплюється й європейськими рекомендаціями**, що приділяють значну увагу цілям розвитку освіти та культури національних меншин. Ці методичні рекомендації можуть стати вагомим підґрунтям і методологічною основою формування компетентності культурної обізнаності та самовираження, особливо з огляду на дидактику багатомовності й інтеркультурності.

Так, Стаття 4 Декларації ООН про права осіб, які належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин рекомендує державам «заохочувати знання з історії, традицій, мови та культури меншини, що проживає на цих територіях» [19], а стаття 12 Рамкової Конвенції про захист національних меншин радить «заохочувати знання культури, історії, мови та релігії національних меншин» [38].

У параграфі 34 Документа Копенгагенської наради з людського виміру РБРЕ йдеться мова про необхідність створення державою таких умов, за яких у державних освітніх програмах «приймалися до уваги історія та культура національних меншин» [21].

Стаття 15 Рамкової Конвенції про захист національних меншин [38], параграф 30 Документа Копенгагенської наради з людського виміру РБРЕ [21] та стаття 3 Декларації ООН про права осіб, які належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин [19] підкреслюють необхідність участі національних меншин у процесі прийняття рішень, особливо в тих випадках, коли ці питання мають прямий вплив на них.

Про важливість освіти як одного з найважливіших інструментів для сприяння політики інтеграції та соціальної згуртованості та як головного засобу збереження та передачі суттєвих елементів ідентичності та водночас найефективнішим шляхом сприяння міжкультурному контакту, взаєморозумінню та спільному відчуттю громадянської ідентичності йдеться й у Гаазьких рекомендаціях та Коментарі з питань освіти [17].

З огляду на дидактику багатомовності й інтеркультурності, особливої ролі набувають для нас Люблянські рекомендації щодо інтеграції різноманітних суспільств, зокрема розділ 4 (п. 43-45) [29]. Так, вони зазначають: «Заохочення багатомовності всіх членів суспільства може сприяти інтеграції суспільств, що є мовно різноманітними. Інтеграція – це двосторонній процес, що охоплює як більшість, так і меншини. Таким чином, у мовно різноманітних суспільствах інтеграції у значній мірі може сприяти вивчення всіма членами суспільства інших мов, що використовуються в країні. Це означає, що представників більшості також потрібно заохочувати до вивчення мов меншин, особливо в мовно змішаних регіонах. Це може бути ключем до визнання взаємної адаптації, притаманної процесу інтеграції. Багатомовність, особливо вивчення мови осіб, з якими відбувається регулярна взаємодія, сприяє взаємному збагаченню та є інструментом для

посилення взаєморозуміння й толерантності. Незважаючи на очевидний зв'язок між мовою та ідентичністю, володіння будь-якою мовою або його відсутність, а також лиш використання мови не повинно автоматично пов'язуватися з приналежністю до певної групи або з користуванням мовними правами. Таким чином, багатомовність має заохочуватися для всіх як елемент інтеграції, особливо в мовно різноманітних суспільствах» (п. 43).

Також, на їхню думку: «Політика у сфері освіти має бути розроблена згідно з політикою інтеграції та як її частина. У такий спосіб вона зможе забезпечувати кращу основу для інтеграції суспільства, сприяти знанням, взаємодії та взаєморозумінню між учнями з різних спільнот. Освіта є одним з найважливіших інструментів для сприяння інтеграції та соціальної згуртованості. Вона має бути невід'ємною частиною політики інтеграції. Освіта відіграє вирішальну роль у наданні всім членам суспільства необхідних умінь для їхньої повноцінної та ефективної участі в усіх сферах життя на рівних умовах. Освіта є головним засобом збереження та передачі суттєвих елементів ідентичності, а також одним з найефективніших шляхів сприяння міжкультурному контакту, взаєморозумінню та спільному відчуттю громадянської ідентичності» (п. 44) [29].

Також наступні тези доцільно враховувати як слушні рекомендації щодо багатомовної й інтеркультурної освіти.

«Держави повинні поважати право осіб, що належать до меншин, вивчати рідну мову або, за потреби, навчатися нею, особливо в районах, де меншини традиційно проживають або складають значну кількість. На додаток до цього, держави повинні розробляти інтегровані та багатомовні освітні системи на всіх рівнях задля забезпечення рівного доступу, рівних можливостей та рівних освітніх кінцевих результатів для всіх учнів, незалежно від їхньої приналежності до більшості або до меншин. Така інтегрована освіта має також включати надання знань усім учням про різноманітність у даному суспільстві.

Політика у сфері освіти повинна прагнути належного балансу між забезпеченням виконання права осіб, що належать до меншин, вивчати мову своєї меншини або, якщо для того є відповідні умови, навчатися цією мовою та необхідністю створення єдиного освітнього простору з рівними для всіх можливостями для отримання якісної освіти. У даному контексті важливо уникати сегрегації в освіті, навіть якщо вона викликана самими спільнотами меншин, водночас у повній мірі поважаючи права осіб, що належать до меншин.

Для досягнення такого балансу політика інтеграції у сфері освіти повинна базуватися, серед іншого, на такому:

– Політика у сфері освіти на всіх рівнях, від дошкільної освіти до навчання дорослого населення, має бути спрямована на забезпечення всім рівних можливостей для реалізації свого потенціалу розвитку навичок, знань, спроможностей та встановлення контактів, необхідних для того, щоб стати продуктивним і активним членом інтегрованого та згуртованого суспільства;

– Політика має бути спрямована на сприяння створенню спільного інтегрованого та інклюзивного освітнього простору, в якому визнають і цінують різноманітність і позитивно реагують на неї, а також заохочують культуру поваги до інших, як у колективі осіб, що навчаються, так і поза ним;

– У системі освіти необхідно розробити обов'язкову навчальну програму з використанням відповідних навчальних матеріалів, що розповідають про історію, релігію, культуру, традиції та внесок у суспільство як меншин, так і більшості, висвітлюючи різні думки. Повазі до різноманітності та плюралізму повинно відводитися одне з головних місць в усіх предметних сферах навчальної програми;

– У багатомовних суспільствах збалансована та інклюзивна система освіти повинна поєднувати навчання державною та офіційною (-ми) мовами з наданням учням адекватних можливостей вивчати мову своєї меншини або навчатися цією мовою. Багатомовна освіта має переваги для учнів з усіх спільнот та суспільства в цілому і повинна заохочуватися як для меншин, так і для більшості;

– Необхідно належним чином забезпечувати підготовку, набір на роботу та надання постійної підтримки кваліфікованому персоналу, водночас створюючи всі умови для того, щоб педагогічний колектив відображав різноманітність суспільства та був належним чином підготовлений до викладання в різноманітному шкільному середовищі;

– За необхідності, можливим є укладення конкретних двосторонніх угод стосовно навчальних матеріалів та обміну вчителями з відповідними країнами;

– За потреби, необхідно надавати належну підтримку членам меншин, що знаходяться в несприятливому становищі, з метою забезпечення для них рівних з усіма членами суспільства можливостей для участі в навчальному процесі, під час майбутнього працевлаштування та в інших соціально економічних контекстах;

– Для забезпечення повноцінної участі всіх зацікавлених сторін та формування почуття відповідальності освітня діяльність має сприяти залученню всіх учнів, батьків та спільнот на місцевому та шкільному рівнях;

– Держави повинні поважати право меншин на підтримку створення чи функціонування окремих навчальних закладів (державних або приватних) з релігійних чи мовних причин, в результаті чого учні отримуватимуть освіту з урахуванням побажань їхніх батьків або законних опікунів. Участь у таких структурах та відвідування подібних закладів має бути добровільним, а освіта, що ними надається, повинна відповідати державним стандартам, визначеним компетентними органами;

– У випадку, коли навчальні заклади створені на основі культури, мови або релігії, необхідно підтримувати заходи, спрямовані на сприяння взаєморозумінню та регулярній взаємодії осіб, що навчаються в різних навчальних закладах або групах. Також слід розглянути можливість здійснення дій щодо забезпечен-

ня деякої різноманітності під час набору учнів. Такі дії повинні поєднуватися із заходами щодо забезпечення умов, сприятливих для збереження цієї різноманітності;

– Якщо диспропорційна кількість учнів з певних спільнот направляється до спеціальних шкіл, окремих будівель або приміщень без об'єктивного та раціонального обґрунтування, це є дискримінацією. У такому разі держави повинні вживати негайних та ефективних заходів задля виправлення ситуації та контролю її подальшого розвитку, щоб оцінити потребу в додаткових заходах;

– Державна освітня політика та заходи, що здійснюються поза межами формальної системи освіти, такі як навчання дорослих та навчання впродовж усього життя, також повинні сприяти повазі до різноманітності та інтеграції суспільства» (п. 45) [29].

Таким чином, методологічними основами формування компетентності культурної обізнаності та самовираження, *по-перше*, є **філософські положення** про єдність цінностей і культури, духовності та моральності, творчості та розвитку, свободи та відповідальності, спілкування та самовизначення.

По-друге, з огляду на дидактику багатомовності й інтеркультурності, методологічним підґрунтям формування та реалізації цієї компетентності є **основні положення теорія плюрилінгвізму**.

По-третє, процес формування компетентності культурної обізнаності та самовираження з огляду на дидактику багатомовності й інтеркультурності відбувається у *тісному взаємозв'язку* із послідовним формуванням багатомовної компетентності як комплексу металінгвістичної, міжкультурної та компенсаторної компетентностей і здійснюється на основі таких **концептуальних підходів до навчання**, як: **інтегрованого, комунікативно-когнітивного, діяльнісного, особистісно-орієнтованого, міжкультурного та текстоцентричного**.

По-четверте, вагомим підґрунтям і методологічною основою формування компетентності культурної обізнаності та самовираження, особливо з огляду на дидактику багатомовності й інтеркультурності є **європейські рекомендації**, що приділяють значну увагу цілям розвитку освіти та культури національних меншин.

ВИСНОВКИ РОЗДІЛУ І

З метою визначення науково-методичних засад формування компетентності культурної обізнаності та самовираження в системі ключових компетентностей було

по-перше, **вивчено** теоретичні джерела з проблеми дослідження, зокрема науково-методичну літературу, законодавчі та нормативні документи у галузі освіти такі як Закон України «Про освіту», Концептуальні засади реформування середньої школи «НУШ», Державний стандарт початкової освіти, а також європейські рекомендації щодо оновлення ключових компетентностей, а саме «Європейська довідкова рамка ключових компетентностей для навчання впродовж життя» та посібник, розроблений Представництвом ЄС в Україні «Ключові компетентності для навчання впродовж життя» й інші європейські рекомендації в галузі освіти тощо;

по-друге, на основі цього було **визначено** сутність, роль і місце компетентності культурної обізнаності та самовираження в системі ключових компетентностей з огляду на сучасну парадигму освіти та провідні підходи до навчання, а також **конкретизовано** основні знання, навички та психологічні установки, пов'язані з цією компетентністю. Ці положення викладено не тільки у тексті роботи, а й представлено у порівняльно-узагальнюючих таблицях 1-3.

Крім цього, було **проаналізовано** методологічні основи формування компетентності культурної обізнаності та самовираження з огляду на дидактику багатомовності й інтеркультурності. Так, **обґрунтовано й охарактеризовано** сучасні концептуальні підходи до навчання в умовах багатомовності. Стисла характеристика концептуальних підходів до навчання презентована в узагальнюючій таблиці 4.

Також **розкрито** основні аспекти, визначені в європейських рекомендаціях з розвитку освіти та культури національних спільнот, зокрема статтях Декларації ООН, Рамкової Конвенції про захист національних меншин, Гаазьких і Люблянських рекомендаціях тощо.

У результаті аналізу даної проблеми можна зробити наступні **висновки**.

По-перше, **методологічними основами** формування компетентності культурної обізнаності та самовираження є **філософські положення** про єдність цінностей і культури, духовності та моральності, творчості та розвитку, свободи та відповідальності, спілкування та самовизначення.

По-друге, з огляду на дидактику багатомовності й інтеркультурності, методологічним підґрунтям формування та реалізації цієї компетентності є **основні положення теорія плюрилінгвізму**.

По-третє, процес формування компетентності культурної обізнаності та самовираження з огляду на дидактику багатомовності й інтеркультурності відбувається у *тісному взаємозв'язку* із послідовним формуванням багатомовної компетентності як комплексу мета лінгвістичної, міжкультурної та компенсаторної компетентностей і здійснюється на основі таких **концептуальних підходів до навчання**, як: **інтегрованого, комунікативно-когнітивного, діяльнісного, особистісно-орієнтованого, міжкультурного та текстоцентричного**.

По-четверте, вагомим підґрунтям і методологічною основою формування компетентності культурної обізнаності та самовираження, особливо з огляду на дидактику багатомовності й інтеркультурності є **європейські рекомендації**, що приділяють значну увагу цілям розвитку освіти та культури національних меншин.

РОЗДІЛ II

Шляхи формування компетентності культурної обізнаності та самовираження третьокласників у процесі навчання єврейської традиції в умовах багатомовності й інтеркультурності

2.1. Експериментальні навчальні матеріали «Коди єврейської культури дітям: тварини та рослини ТаНаХу» й їх апробація у процесі навчання єврейської традиції третьокласників в багатомовному соціумі

Теоретичне обґрунтування науково-методичних засад формування компетентності культурної обізнаності та самовираження, зокрема визначення сутності, ролі та її місця в системі ключових компетентностей і аналіз методологічних основ формування цієї компетентності з огляду на дидактику багатомовності й інтеркультурності, стало для нас вагомим підґрунтям для **добору основних компонентів змісту компетентності культурної обізнаності та самовираження** особистості.

У результаті нашого дослідження ми узагальнили компоненти змісту компетентності культурної обізнаності та самовираження особистості; розробили експериментальні навчальні матеріали на прикладі однієї з центральних програмових тем у навчанні єврейської традиції; **здійснили їх апробацію** у ході дослідного навчання учнів 3 класу єврейської школи «Oholei Yosef Yitzhok».

Так, у процесі узагальнення змісту компетентності культурної обізнаності та самовираження особистості нами було визначено наступні основні компоненти:

- знання базових елементів єврейської культури (національних звичаїв, традицій, реалій, історичних подій, відомих постатей тощо);
- здатність виявляти у мові культурологічну, лінгвокультурну, країнознавчу, соціокультурну інформацію та користуватися нею з метою досягнення комунікативної мети;
- аналіз і зіставлення цінностей, культурних понять і явищ власної й інших культур;
- виявлення умінь здійснювати міжкультурну комунікацію, яка передбачає знання лексичних одиниць з національно-культурним (етнокультурним) компонентом семантики та навичок адекватного їх уживання у ситуаціях міжкультурного спілкування;
- розуміння та використання фонових знань, ціннісних установок під час спілкування;
- врахування психологічної та соціальної ідентичності, притаманної даній культурі, та виявлення толерантної поведінки для досягнення взаєморозуміння в ситуаціях опосередкованого та безпосереднього міжкультурного спілкування;
- подолання труднощів і перешкод під час спілкування у формі діалогу культур.

У процесі наших наукових розвідок для розроблення експериментальних матеріалів ми звернулися до аналізу сучасних програм з традиції єврейського народу, зокрема до Програми курсу «Традиція єврейського народу» для 1-4 класів (укладачі – Пятковська В. І., Скирда І. В.) [35] та Програма факультативного курсу з традицій єврейського народу для 1-4 класів (складена за програмою з традицій єврейського народу) [36]. Як виявилось, однією з центральних цілей курсу єврейської традиції в початкових класах є розкриття кодів і символів єврейської культури, а однією з провідних тем є «Герої ТаНаХу». Тому ми вирішили дібрати експериментальний матеріал, базуючись саме на цьому прикладі.

З метою перевірки рівня знань та сформованості компетентності культурної обізнаності та самовираження з обраної теми, на підготовчому етапі педагогічного експерименту ми провели опитування учнів.

Для цього ми поставили їм декілька запитань, зокрема:

1. Чи є некошерні тварини у ТаНаХу?
2. Що таке ТаНаХ?
3. Як пов'язані тварини з єврейською культурою: через кашрут чи не тільки?
4. Чи знаєте ви тварин, про яких йдеться у ТаНаХу? Назвіть їх.
5. Чи знаєте ви рослини, про яких йдеться у ТаНаХу? Назвіть їх.

Результати першого опитування показали, що майже всі учні або зовсім не обізнані, або мають вкрай незначні знання про тварин і рослини у ТаНаХу.

Тому для підвищення рівня даної компетентності учнів, ми дібрали різноманітний експериментальний матеріал, зокрема короткі висловлювання з єврейських

класичних текстів, прислів'я та приказки, вірші, загадки, невеликі тексти, доступні та цікаві учням 3 класу. Ще однією особливістю наших матеріалів стало те, що вони були багатомовні. Це було принципово для нас, адже процес навчання у багатомовному й інтеркультурному соціумі передбачає застосування технологій багатомовного навчання. Тому на уроці єврейської традиції ми запроваджували багатомовне навчання, та, відповідно, за однією темою ми мали використовувати навчальні матеріали різними мовами.

У доборі навчального матеріалу ми також орієнтувалися на науково обґрунтовані й апробовані в освітній практиці статті та методичні рекомендації провідних вчених у царині як методики навчання мови іврит і предметів юдаїки, так і інших національних спільнот [8]; [16]; [41].

Так, на констатувальному етапі педагогічного експерименту, зокрема на початку експериментального навчання та знайомства з різними назвами тварин, ми взяли текст про Ковчег Ноаха мовою іврит. За допомогою роботи над цим текстом, учні не тільки впізнали назви тварин. Ми називали їх різними мовами, грали в рольові ігри, знаходили їх на малюнках тощо. Звісно, одночасно з цим відбувалась не лише словникова робота, а й робота над інтеграцією змісту навчання мов і єврейської культури, пізнання її кодів і символів. До того ж учні мали змогу порівняти значення цих символів як в різних мовах і культурах, що сприяло формуванню та розвитку саме компетентності культурної обізнаності та самовираження.

На подальших уроках дослідного навчання, а саме на етапі формувального експерименту, ми знайомили учнів з різними тваринами та рослинами, які згадувались у ТаНаХу та тлумачили їх значення з огляду на єврейську традицію та культуру. Ряд уроків було присвячено тваринам, а інші – рослинам. **Але найголовніше, що на кожному уроці ми застосовували дібраний експериментальний матеріал.**

Наприкінці дослідного навчання, зокрема на завершальному етапі педагогічного експерименту, ми здійснили перевірку рівня сформованості компетентності культурної обізнаності та самовираження.

Для цього учням було запропоновано пройти тест.

Результати тестування показали, що рівень сформованості даної компетентності учнів підвищився на 30%.

Це дозволяє зробити **висновок** про те, що результати навчальних досягнень учнів можуть значно підвищитися за умови застосування навчального матеріалу, ретельно дібраного з урахуванням методологічних основ формування компетентності культурної обізнаності та самовираження з огляду на дидактику багатомовності й інтеркультурності.

Нижче представлено розроблений і апробований нами експериментальний матеріал (наведено висловлювання з єврейських класичних текстів, прислів'я, тексти, вірші, загадки, малюнки тощо), який було впроваджено нами під час проведення уроків єврейської традиції у 3 класі єврейської школи «Oholei Yosef Yitzhok».

Ковчег Ноаха

נח והתבה

ירד גשם משמים, גשם וגשם, וגשם ומים.
ולא פסק הגשם.

כעבור ארבעים יום שלח נח את יונה,
לבדוק אם נגמר המבול, חזרה היונה מיד-
כי ירד גשם משמים. גשם וגשם, וגשם ומים.
ולא פסק הגשם.

חכה נח עוד שבעה ימים. שלח את היונה,
וחזרה עם עלה של זית במקורה, כי לא
מצאה מקום יבש לבנות בו קן.
בפעם השלישית שלח נח את היונה –
ולא חזרה.

הביט נח מבעד לחלון התבה – ומה ראה?
שם, בשמים, זהרה קשת נהדרת: אדום וכחול,
צהוב וסגול, ירוק ותכול, כל הצבעים
היו בקשת, והשמש מחיכת מבעד לעננים.
אז ידע נח כי תם המבול ונגמר.
וכל השאר, עליו יספר בספר בראשית.

נח היה איש צדיק, איש טוב וחכם. לפני
הרבה, הרבה שנים חי נח.
היה חורף, ירד גשם משמים, גשם וגשם
וגשם ומים. ולא פסק הגשם. בא מבול על
הארץ: כל הארץ היתה ים.

בנה לו נח תבה. גדולה היתה התבה, כמו
אניה. מעצים בנה אותה, ובא לגור
בתוכה, ואתו כל המשפחה.

והכניס נח לתבה מכל עוף השמים
וחית השדה, למען לא יטבעו במים.
זוגות, זוגות נכנסו החיות לתבת-נח:
גירפה וגירף,

קרנפית וקרנף,
דרורה ודרור

אתון וחמור, וכך כל החיות, לפי התור.
ולכלם נמצא מקום בתבה. שטה התיבה
על פני המים.

צאהמאת ומיארמז

לֵב

У далекі часи звірі шукали собі царя. Багато хто хотів влади, та ніхто не мав справжньої сили духу. Тоді вийшов лев. Він не кричав і не показував зубів. Його спокій і хоробрість промовляли голосніше за будь-які слова.

Лев сказав:

– Цар не той, хто сильніший за всіх, а той, хто стоїть за правду та веде інших дорогою Всевишнього.

І звірі визнали його царем. Так лев став символом мужності та вірності Всевишньому.

Саме лев з часом стане знаком племені Єгуди, бо таким бачив свого сина праотець Яків і назвав його молодим левеням. А нащадками Єгуди стануть царі Давид і Шломо – видатні полководці та будівники єврейської держави.

І дітям варто пам'ятати: справжня сила полягає не у перемозі над іншими, а у вірності правді та Божому закону.

נפשי בתוך לבאים... (תהילים קדנו:ה).

Душа моя серед левів... (Тегілім 57:5)

האריה

(מיריק שיניך)

הא! אריה נוהם שואג,

ואני מאוד דואג,

אם פתאום אפגש אריה,

לא יודע מה יהיה.

על דוד נתנבא. בתחילה "גור", (שמואל ב' ה' ב') "בהיות שאול מלך עלינו אתה היית המוציא והמביא את ישראל" ולבסוף "אריה" – כשהמליכוהו עליהם. וזהו שתרגם אונקלוס "שלטון יהא בשרויא" – בתחילתו.

Пророкували про Давида. Спочатку "дитинча" (Шмуель бет йуд 5:2): "Коли Шауль був царем над нами, ти вивів Ізраїль і привів його", і нарешті, "лев" – коли вони зробили його царем над собою. Це те, що Онкелос переклав як "правління буде в царстві" – на початку.

Загадка

I bellow loudly with my voice, Yet in slumber, I'm a silent choice. I rule the land without a throne, In the wild, my roar is known. (Lion).

РИБИ

Діти сиділи біля моря й дивилися, як хвилі грають на сонці. У прозорій воді снували риби – малі та великі, кожна знаходила собі шлях серед течій.

Учитель сказав:

– Коли Всевишній створив світ, Він благословив риб: «Плодіться та розмножуйтеся, наповнюйте води». Тому море завжди повне життя, і риби стали для людей символом Божої щедрості та достатку.

Діти згадали, як їхні батьки розповідали про рибу, за допомогою якої врятувався пророк Йона. І вони зрозуміли: навіть у глибині моря риби служать не лише їжею чи здобиччю, а й могутнім знаряддям у руках Всевишнього.

– Подивіться, – додав учитель, – риби завжди рухаються злагоджено, ніби слухають невидимий голос. Так і народ Божий покликаний жити в єдності, й тоді жодна буря його не знищить.

Діти дивилися на хвилі та бачили, як риби зникають у глибині. І в їхніх серцях лишилося відчуття: навіть у невидимому таємничому світі вод діє благословення Творця.

ויברא אלוהם את התנינים הגדולים ואת כל-נפש החיה. (בראשית א:כא).

І створив Всевишній риб великих і всі істоти живі. (Берешіт 1:21).

הדג מסריח מראשו. (ראה א"ש מיל' 59).

Риба гниє з голови. (див. алеф шін Міл. 59).

Чому рибки мовчазні?

Рижий котик м'явкає,
Чорний песик гавкає.
Розкажи, прошу, мені,
Чому рибки мовчазні? –
Іра так питала брата,
Бо не було вдома тата.
Брат відразу розсміявся:
– Я коли в ставку купався,
Під водою теж мовчав,
Бо у рот води набрав.
Сама спробуй говорити,
Під водою рот розкрити.
Іра згодилась: „Авжеж!”
І на це сказала теж:
„Це тому, мовчать мабуть,
Що вони в воді живуть!”

הדג דג לו דג

(נטליה בקולינה)

הדג דג-דג לו דג לחג:
וגם שלשום הוא דג לו דג,
וגם אֶתְמוֹל הוא דג לו דג,
וגם כָּל יוֹם הוא דג לו דג,
סוף - סוף יִהְיוּ דָגִים לַחַג!

Загадка

Має хвіст, та не літає,
має рот — не розмовляє.
Можеш вудкою спіймати
і загадку відгадати. (Риба)

זוהר

Одного разу вчитель розповів дітям історію: «Якось люди йшли пустелею за Моше, своїм вождем. Вони втомилися та почали нарікати. І тоді перед ними зненацька з'явилися змії – і люди страшенно злякались, бо укуси змії були болючими та дуже небезпечними.

Вони прибігли до Моше та благали:

– Помолися за нас!

Тоді Моше звернувся до Всевишнього з молитвою – і Всевишній наказав йому зробити мідного змія та підняти його на жердину. Кожний, хто дивився на це зображення з вірою у Творця – одужував».

Діти, слухаючи цю історію, здивувалися:

– Як це можливо? Хіба змії не ворог?

І Учитель відповів:

– Так, змії нагадує про небезпеку та гріх. Але коли народ підняв очі до мідного змія, він насправді підняв їх до Всевишнього. Тому й отримав життя замість смерті.

І тоді діти зрозуміли: навіть коли зустрічається найбільший страх, Всевишній може перетворити його на знак спасіння.

והנחש היה ערום מכל חית השדה... (בראשית ג:א).

Змії ж був хитріший за всіх звірів польових... (Берешит 3:1).

Old snake knows.

Sometimes you feel
you just cant breath in your own tight skin.
Old Vibora says, "Leave
those doubts and hurts buzzing like flies
in your ears.
When you feel your frowns,
like me wriggle free from I cant, I cant
Leave those gray words to dry in the sand
and dare to show your brave self
your bright true colors.

Загадка

זחל בלי כפות, בלי רגליים
ועם שריקה כועס
יכולתי לתפוס אותה
אבל אני חושש שזה עלול להיות רעיל!
(נחש)

ביסלוק

У спекотний день селяни вели дорогою віслюка. На його спині лежали важкі мішки з зерном, і він крокував повільно, але впевнено. Діти сміялися та кепкували з нього:

– Подивіться, подивіться – який упертий і незграбний!

Та старий господар зупинився та сказав:

– Не смійтеся з мого віслюка. Він – мій помічник. Він терпляче носить тягарі, перевозить на собі людей, і навіть він має право на відпочинок у день суботній, як наказав Всевишній.

Діти здивувалися:

– То виходить, Всевишній дбає і про віслюків?

– Так, відповів господар, бо кожне творіння Йому дороге. А ще згадаймо: цар Шломо їхав на мулі, що був від роду віслюків. Це знак, що справжня велич приходить не з гордовитості, а зі скромності та гідності.

І діти знову подивилися на віслюка, але вже без глузування, бо побачили в ньому вірного трудівника, що невтомно служить людям – і тим самим прославляє Творця.

Так віслюк став для них прикладом: навіть у скромності та терпінні може бути велич, якщо все робиться з добрими намірами.

"...ועבדו ואמתו ושורו וחמרו וכל אשר לרעך" (שמות כ, י"ג)

Був би послом, якби не вдався ослом (Шмот каф, йуд гімель).

החמור הקטן

שהלך אל הגן

אי אה אי אה, אי אה אי אה

כי שכח כבר מזמן

טעמו של תלתן

אי אה אי אה, אי אה אי אה

ופגש בגנן

שעבר שם בגן

וטעם המקל

על גבו הקטן.

אי אה!

גֹּלֻבָּה

«Після великої бурі небо прояснилося. Ноах відкрив вікно ковчега та випустив голуба. Спершу той літав над водами, але скоро повернувся з гілкою оливи у дзьобі. Ця гілка була знаком закінчення потопу й обіцянки миру для людства».

Діти, слухаючи цю історію, здивувалися:

– Чому саме голуб приніс надію?

Мудрий учитель відповів:

– Бо голуб – птах тихий і мирний. Він не має пазурів, щоби шкодити, і завжди шукає дім, куди зможе повернутися. Тому Всевишній вибрав його, як посланця доброї звістки.

І відтоді, коли люди бачать голуба, вони згадують: навіть після найсильнішої бурі може настати мир, якщо буде на це воля Всевишнього.

... מי-יתן-לי אבר כיונה אעופה ואשכנה. (תהילים נה:ז).

Хто дасть мені крила голуба, щоб я полетів і оселився в спокої?
(Тегілім 55:7).

Загадка

Вранці вийду я із хати,
Щоб пташок нагодувати,
Як матуся, вони ніжні,
Чорні, сірі, білосніжні,
Сиві, світло-голубі...
Це туркочуть... (голуби).

תבואה

У долині паслася велика отара. Білі вівці йшли за своїм пастухом, слухали його голос, і не розбігалися. Діти спостерігали це та й дивувалися:

– Чому вони йдуть саме за пастухом, а не за кимось іншим?

Пастух відповів:

– Бо вони знають мій голос. Я веду їх туди, де є трава та вода, й оберігаю їх від вовків.

Учитель додав:

– У ТаНаХу народ Всевишнього часто зветься отарою. Бо як вівці потребують поводиря, що вкаже дорогу, так і люди потребують настанов Творця. А пророки нагадували: справжній пастир – той, хто дбає не про себе, а про отару.

Діти подивилися на овець, що спокійно йшли стежкою, і зрозуміли: сила Ізраїлю – у довірі до Творця, Який веде, навіть коли дорога важка.

כבשים ללבושך. (משלי כז:כו).

Будуть вівці для одягу твого... (Мішлей 27:26).

שה צרועה אחת תשחית את כל העדר (ראה כהן 206).

Паршива вівця все стадо псує.

הרועה הקטן והכבשה

במדבר הצהב בין דקלים לגבעות חול, בין שמים לים כחול, באהל מיריעות בד שחרות, גר לו ילד קטן, עלי שמו. הוא ואחיו ואחיותיו ואביו ואמו וגם עדר-כבשים. ובעדר כבשה אחת קטנה לבנה לבנה ושמה עננה. והיא הכבשה של עלי. בבקר הם משכימים לקום, עלי סורק את תלתלי-הצמר הלבנים שלה, אחר-כך אמא סורקת את תלתליו השחורים של עלי, ועלי והכבשה נעלמים בהרים יחד עם כל העדרים לחפש מרעה לצאן, מים מן המעיין למצא. וכשהימים ארכים, ובשמים אין אפלו קצה של ענן, מחלל עלי הקטן בחליל הרועים שלו מן הנגינה במיוחד לכבשה ששמה עננה. ורוח המדבר בשיר אז עונה. קיץ הפך לסתיו, ואחריו בא החרף. הנחלים התמלאו במים, הגבעות הצמיחו קצת ירק ותלתליה של הכבשה עננה, אף הם צמחו. כשהגיע האביב היתה הכבשה עננה מסלסלת לגמרי, כלה תלתלים של צמר לבן. חג הגז הגיע. אבא גזז את הכבשים הגדולות, ועלי הקטן גזז בזהירות את התלתלים של עננה, הכבשה הקטנה שלו, שלא יהיה לה חם בקיץ הלוהט של המדבר. ומה עשה בצמר? את הצמר בלבן שגזז בזהירות גלגלה אמא לחוטים לבנים, האחות מרים ארגה מן החוטים אריג לבן, וסבתא של עלי, שגרה באהל על ידם, תפרה לעלי גלימה לבנה, גלביה, בשפתם של אנשי-המדבר. וכך יוצאים עלי הקטן והכבשה הקטנה שלו, עננה, לרעות בהר. היא בשער קצוץ וקצר והוא בגלימה לבנה, שתפרו לו מן הצמר, שנתנה לעלי חברתו, הכבשה הקטנה.

КОЗА

У селі діти доглядали козу. Її всі любили, бо вона давала смачне молоко та теплий пух. Якось вчитель нагадав їм давню історію з Тори:

– На свято Йом-Кіпур до Первосвященика підводили, як і годиться, двох козлів. Той кидав жереб – і визначав, який козел піде у жертву вдячності Творцю, а який – після сповіді над ним Первосвященика про гріхи народу – буде відпущений у пустелю, щоби нести на собі оці гріхи.

Діти здивувалися:

– Як може тварина понести гріхи людей?

Учитель відповів:

– Козел відпущення – це символічне нагадування людям про те, що гріх ніколи не зникає сам по собі. Він має бути усвідомлений і переборений, щоби серце стало чистим. Тому одна тварина стала даром Творцю, а інша – знаком відповідальності людей за свої вчинки.

Діти подивилися на свою козу та зрозуміли: вона – дар для життя, але й нагадування, що людина має берегти серце від гріха, аби не перекладати його на інших.

הרים הגבוהים ליעלים... (תהילים קד:יח).

Скелі високі – для гірських козлів... (Тегілім 104:18).

יש לנו תיש

(יעזק אלתרמן)

יש לנו תיש

לתיש יש זקן

ולו ארבע רגלים

וגם זנב קטן

במקל בסרגל

מה שבא ליד.

КУРКА

На подвір'ї весело бігали курчата. Вони пищали, клювали зернятка та нічого не боялися. Та раптом у небі з'явився яструб. Його тінь упала на землю, і курчата розбіглися в страху.

Курка ж не втекла. Вона завоктала та розкрила свої крила. Малята кинулися до неї та швиденько сховалися під теплим пухом. Яструб ще покружляв над подвір'ям, але не наважився злетіти донизу – там була мати, готова віддати життя за своїх діточок.

Учитель промовив:

– Бачите, як курка-мати врятувала своїх улюблених курчат? Так і Всевишній вкриває Свій народ від небезпеки. У ТаНаХу сказано: «Під Його крилами ти будеш у безпеці».

Діти зрозуміли: не крила самі по собі дають силу та й порятунок, а любов, що стоїть за ними. І що так само любов і довіра до Всевишнього сильніші за будь-який страх.

"ויאמר אל-ם ישרצו המים שרץ נפש חיה ועוף יעופף על הארץ על פני רקיע שמים".

(בראשית א, כ)

І сказав Всевишній: "Нехай вода кишить живими істотами, і нехай птахи літають над землею по небесному склепінню". (Берешит 20).

קו-קוריקו תרנגלת

(נעמי בן-גור)

קו-קוריקו תרנגלת,

על הראש – מה יש?

כרבלת.

על הגוף – מה יש?

נוצה.

ומתחת – מה?

ביצה.

КОРОВА

На широкому полі паслися дві корови.

Одна була спокійна та лагідна, вона йшла поруч із господарем, давала молоко та радувала своїх хазяїв лагідним характером.

Інша була норовлива: виривалася з ярма, тікала на чужі ниви, топтала їх і приносила лише клопіт.

Діти дивилися та питали:

– Як можуть бути дві майже однакові тварини такими різними за характером?

Старий пастух відповів:

– Так і народ Божий. Коли він слухає Господа – подібний до лагідної корови, що годує та радує. Коли відвертається від Нього – стає, як уперта телиця, що топче жнива.

А потім пастух замислився й додав:

– Але є ще й третя корова – особлива, червона. Її приносили в жертву, щоб очистити народ від нечистоти. Це знак, що навіть уперта телиця може знову стати чистою, якщо Всевишній простить й оновить її серце.

Діти зрозуміли: в руках Всевишнього навіть найбільша впертість може бути виправлена, якщо людина захоче повернутися до свого Господаря.

והנה מן – היאר עלת שבע פרות יפות מראה ובריאות בשר ותרעינה באחו" (בראשית

מ"א, ב)

"І ось вийшли з річки семеро корів, гарних на вигляд і здорових тілом, і паслися вони на пасовищі" (Берешит 41:2).

לְפָרָה וּנְפִלְאָה!

(נַטְלִיָּה בַקּוֹלִינָה)

יֵשׁ לְסִבְתָּא פָּרָה.

הַפָּרָה הַיָּא נְפִלְאָה!

–הַיָּא נוֹתְנָת לִי חֶלֶב

הַחֶלֶב הוּא נְהַדָּר!

–הַיָּא נוֹתְנָת גַּם שְׁמֶנֶת

לְפָרָה הָאֲדָמָה

(פְּנִיָּה בְרִגְשֵׁינִי)

לְפָרָה הָאֲדָמָה

יֵשׁ עִגְלָה קִטְנָה, חוּמָה.

אֵת רֵאשָׁה הַיָּא לִקְקָה

וּנְתַנָּה לָהּ נְשִׁיקָה.

ОЛЕНЬ

У горах, де сонце торкалося каміння, а джерела дзюркотили між травами, з'явився олень. Його роги тягнулися в небо, а ноги були легкі та швидкі. Він пробіг понад урвищами, перестрибнув каміння – і зупинився лише там, де серед скель пробивалося чисте джерело.

Діти, що йшли стежкою разом із учителем, завмерли, щоб не сполохати красеня. Олень нахилився та почав жадібно пити з кришталевого джерела, ніби довго чекав на цю воду. Його подих зливався зі співом потоку.

Учитель тихо промовив:

— Подивіться на нього. Як олень прагне до потоків води, так душа людини прагне до Всевишнього. Сила оленя – у цьому прагненні, його краса – у свободі.

Діти уважно спостерігали, як олень підняв голову та стрімко зник між деревами. І в їхніх серцях залишилося відчуття: справжня краса – не у швидкості чи силі, а в тому, щоб шукати джерело життя, яке дає Всевишній.

У "Пісні Пісень" олень є зразком грації, краси і швидкості, причому з цією твариною асоціюються як чоловік, так і жінка.

"אהובי דומה לגזלה או לצבי צעיר; הנה הוא עומד מאחורי הקיר, מציץ בחלונות, מביט מבעד לסורגי" (שיר השירים ב, ט)

"Подібний коханий мій до газелі або оленя молодого; ось стоїть він за стіною, заглядає у вікна, дивиться крізь ґрати" (Шир а-Ширим 2:9).

"שתי שדייך כצביים, כצביים תאומים, הרועים בין השושנים"
(שיר השירים 4:5)

"Дві груди твої, як два оленятка, двійня газелі, що пасуться серед лілій"
(Шир а-Ширим 4:5).

שְׁלוֹם

(נטליה בקולינה)

שְׁלוֹם, דִּינָה, רִינָה, אוֹרָה!
שְׁלוֹם, חַנָּה, שָׂרָה, דְּבוֹרָה!
אֶהְרֹן, דָּוִד וְדָן,
זֶאֱבִי וַיּוֹנָמָן!
- שְׁלוֹם, דִּינָה!
- שְׁלוֹם, רִינָה!
- שְׁלוֹם, אוֹרָה!
- שְׁלוֹם, דְּבוֹרָה!
אֶהְרֹן, דָּוִד וְדָן,
זֶאֱבִי וַיּוֹנָמָן!

צַעְצוּעִים אֲהוּבִים

(נטליה בקולינה)

כָּל אֶחָד לְקַח לִגָּן
צַעְצוּעַ מְצִיָּן!
יֵשׁ אֲרִיָּה לְאֲרִיָּה,
יֵשׁ צְפוּרָה לְצְפוּרָה.
דְּבִי-דוֹב יֵשׁ לְדוֹב
וְדְבוּרָה יֵשׁ לְדְבוּרָה.
לִיּוֹנָה יֵשׁ יוֹנָה יָפָה,
לְצִבִּי יֵשׁ צִבִּי קָטָן.
כָּלֵם בְּיַחַד מְשַׁחֲקִים,
כָּלֵם שְׂמֵחִים בְּגָן!

צַעְצוּעִים אֲהוּבִים

לשאל

У дні свята Суккот люди йшли до синагоги з чотирма видами рослин. Етрог світився красою своїх ароматних плодів, мирт милував око густими листочками, що від найменшого дотику сочилися пряним запахом, а річкова верба нагадувала про воду, що дає життя. Серед них стояв лулав – молода пальмова гілка, ще нерозкрита й проста на вигляд.

І лулав замислився:

– У мене немає запаху, як у мирта, і немає плоду, як у етрога. Чому ж мене взяли разом з іншими?

Та почув він тихий голос:

– Ти – символ знання Тори. У тобі – майбутня сила та смак плодів фінікової пальми, навіть якщо їх ще не видно. Тебе не можна відокремити від інших, бо кожен із чотирьох видів доповнює інший. Лише разом ви виконуете заповідь і символізуєте єдність народу Ізраїлю.

І зрозумів лулав: його місце поруч з етрогом, миртом і вербою. Бо як народ складається з різних людей – вчених і не дуже освічених, добросердних і тих, хто ще не встиг зробити багато добра людям – так і арбаат а-мінім (чотири види) утворюють єдину зв'язку, яку підносять перед Всевишнім.

"ולקחתם לכם ביום ראשון, פרי עץ הדר כפת תמרים, וענף עץ עבת....." (ויקרא כ"ג, מ)

"І візьмете собі в перший день (свята) плоди дерева пречудового, пальмові гілки та гілку густолистоного дерева..." (Ваікра 23:40)

רק לולב אחד ואתרוג אחד היה בבית כנסת. המתפללים שהגיעו לבית הכנסת, היו קודם נכנסים לסוכה ומברכים על הלולב. שמרנו על האתרוג שלא יקבל איזה מכה והעברנו מיד ליד בזהירות, וכשהגיע הזמן להסתובב סביב בית הכנסת ולעשות הושענות, רק הרב היה מחזיק בלולב וכולנו צעדנו מאחוריו.

גם בזמן ההלל, רק הרב היה מנענע את הלולב והרגשנו כולנו כי הרב מוציא אותנו ידי חובה. ללולב היה מעמד של ספר תורה, הוא כל כך היה מיוחד ארוך ויפה, את האתרוג היינו מריחים בכל הזדמנות.

הלולב היה כמו בן יחיד אני לא יודע מי שילם בעדו ומאיפה הגיע. סביר להניח שהוא עלה הרבה כסף. אחד מהמתפללים היה תמיד חייב להשגיח עליו ולעשות מספיק מקום לאלה שאהבו לנענע אותו לכל כיוון.

לפעמים היינו צריכים לעמוד בשורה, עד שיגיע התור לברך. כשקבלת את הלולב והאתרוג לידיים, הייתה התרגשות עצומה ואחריות כבדה שלא יפלו לך וכשנכנסת לבית הכנסת היו רוצים לוודא שאכן ברכת על הלולב. חס וחלילה שלא תחמיץ הזדמנות של פעם בשנה.

היו מתברברים ביפיו.

היום כשאני מגיע לארץ לסוכות ועובר בשוק מחנה יהודה לאוהל הענקי עם אלפי לולבים ואתרוגים, אז יש באמת שפע וכל ילד קונה לולב ואתרוג, אבל אני עדיין מתגעגע להתרגשות שאחזה בי באותם ימים של ילדות של הלולב והאתרוג כמו שהיו לנו.

ВИНОГРАД

У саду дозрівав розкішний врожай винограду. Грона наливалися соком, і діти милувалися, дивлячись, як сонце грає на ягодах.

Старий господар сказав:

– Подивіться, як росте виноград. Спершу була лише тонка лоза, а тепер – ціла вага смачних плодів. Так і народ Божий: коли тримається заповідей Всевишнього, він стає подібним міцній лозі, що дає сповна врожаю.

Діти спитали:

– А що буде, якщо виноград не дасть плодів?

Господар зітхнув:

– У ТаНаХу пророки казали: «Я насадив тебе, як добірну лозу, а ти обернулася у дику». Це нагадування, що Всевишній чекає від Свого народу добрих плодів – добродійних справ і вірності заповідям.

Діти скуштували солодку ягоду та зрозуміли: виноград вчить нас вдячності. Бо той, хто приносить плоди добра, живе, як найкраща лоза у винограднику Творця.

"כי תבוא בכרם רעך ואכלת ענבים כנפשו שבעך ואל כליך לא תתן". (דברים כ"ג, כ"ה)

"Якщо ти ввійдеш у виноградник свого ближнього, можеш їсти виноград скільки душа забажає, досхочу, але не клади у свої посудини". (Дварім 23:25)

Загадка

Мовби на одній нозі.

Він зростає на лозі.

Подивись скоріш в віконце —

Грона сповнені всі сонця!

Кожен скуштувати рад

Соковитий...

(виноград)

שוועל מזה רעב רעב עבר דרך פרום,

וירא ענבי קמד על ראש הגפן,

וירד רירו אל זקנו פרום

פי נכסף לאכל מהמה. ויפן

פה נכה, וירא פי קצרה גדוה

לשביע נפשו השקקה במו,

וינפף את קדו ויאמר למו

ענבי רוש המה, גפן קדום הנהו.

האם טוב הקה לו, לו שבח אותמו.

Ще в біблійні часи виноградна лоза та її продукти разом із пшеницею та ячменем були найважливішою економічною галуззю землі.

Цар Давид описує дружину воїна в Книзі Псалмів: «Жінка твоя, як плодоносна лоза в тилі дому твого, діти твої — як оливкові дерева навколо столу твого». У «Пісні пісень» виноградна лоза згадується і як притча для народу Ізраїлю, і як знак і обітниця викуплення: «Ми будемо готові до виноградних лоз, побачимо, чи розцвіла виноградна лоза, чи яструб розкрив свої крила». Так само виноградна лоза символізує родючість «ваша дружина, як плідна виноградна лоза», і добрі стосунки «грона виноградної лози в виноградній лозі».

ПШЕНИЦЯ

На заході сонця поле золотіло аж до обрію. Люди вийшли на жнива: старі та молоді йшли рядами, серпи блищали в промінні, а колоски схилялися, ніби вклоняючись. Мати дала хлопчикові краєць хліба та сказала:

– Скуштуй, сину. Це дар нашої землі, він годує всю родину.

Хлопчик подивився на колосся та запитав у старого жнивара:

– Чому пшеницю так часто згадують у Торі?

Жниввар поклав руку на стебло та відповів:

– Бо пшениця – це майбутній хліб, що підтримує життя людини. У ТаНа-Ху врожай збіжжя – це знак благословення Землі Ізраїлю. А ще це нагадування: всім, що дає нам Творець Всесвіту, ми зобов'язані ділитися з тими, хто потребує допомоги. Хліб – це не лише їжа, це дар, який еднає людей між собою та зі Всевишнім.

Хлопчик замислився та відламав половину свого окрайця, поклавши його до кошика сусідів. І здалося, що поле усміхнулося: колосся лагідно хитнулося від вітру, схвалюючи добрий вчинок.

Так пшениця нагадала: справжнє благословення – коли врожай годує не одного, а багатьох; коли хліб стає знаком милосердя та подяки Всевишньому.

"...וגדעון בנו חבט חטים בגת, להניס מפני מדין". (שופטים ו, י"א)

"...а син його, Гедеон, молотить пшеницю в чавилі, щоб приховати її від мідіянітян". (Шофтім 6:11).

ГРАНАТ

У саду достигали гранати. Червоні плоди висіли важкими китицями, а сонце грало на блискучій шкірці. Діти дивилися на них і дивувались:

– Як багато зернят усередині!

Старша сестра розламала гранат і показала:

– Дивіться, кожне зернятко має свій розмір, блиск і соковитість, але всі вони зібрані разом під однією шкіркою.

Тоді батько додав:

– Так і народ Ізраїлю. Ми різні, але кожен – частина великої єдності. Нездарма золоті гранати прикрашали одяг первосвященика, бо нагадували про повноту заповідей і красу Божого творіння.

Діти покуштували зерна та відчули їх солодкість. І зрозуміли: гранат – знак того, що сила народу – в єдності та сумлінному виконанні заповідей, а краса – у множинності, яку дарував Всевишній.

"עין, רמון ועתר ועשן ערים ארבע וחצריהן". (יהושע י"ט, ז)

"Аїн, Рімон, Атер та Ашан, чотири міста з їхніми дворами" (Єгошуа 19:7).

Загадка

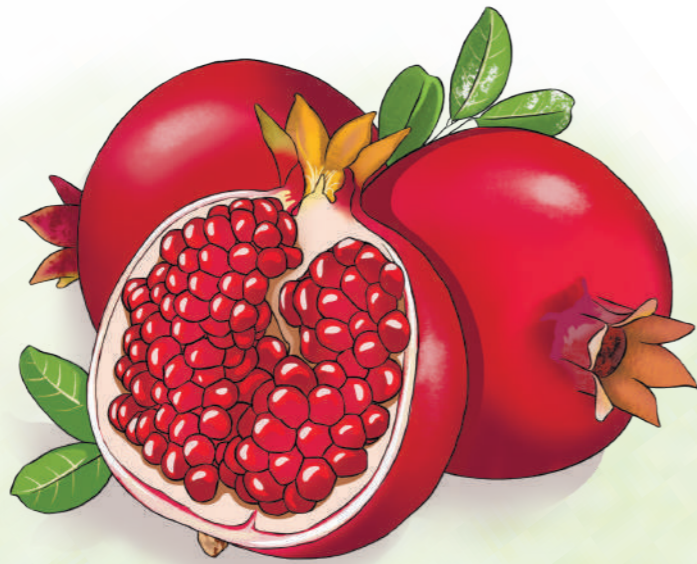
У шкориночці-хатинці
є для діточок гостинці.
Зріють вкупочці зернини
як коштовні намистини.
(Гранат)

יש ברימון גרעינים המון,
בראש השנה אוכלים בתיאבון.

גרעינים אדמוניים, גרעינים כל כך רבים
שתרבנה המצוות לשנים כה טובות.

יש ברימון גרעינים המון,
בראש השנה אוכלים בתיאבון.

הרימון בתשרי מבשיל ומאחל
שנה טובה לכל עם ישראל.
יש ברימון גרעינים המון,
בראש השנה אוכלים בתיאבון.

ІНЖИР

У літній день діти пішли з батьками в сад. Там росли виноградні лози й старі смоківниці – інжирні дерева. Їхні широкі листки кидали густу тінь, а стиглі плоди наливалися солодким соком.

Діти сіли під гілками, щоби поласувати інжиром. Він був м'який і медовий на смак. Один хлопчик сказав:

– Як добре тут сидіти! Хочеться, щоб так було завжди.

Батько відповів:

– У пророків сказано: «сидітиме кожен під своєю виноградною лозою та під своєю смоківницею, і ніхто не буде їх лякати». Смоківниця нагадує нам про мир, який дає Всевишній, коли люди живуть у безпеці та достатку.

Діти відчували: у тіні смоківниці їх серця стають спокійнішими. Бо справжній мир – це коли можна без остраху сидіти під своїм деревом і дякувати за дари землі.

"ותפקחנה עיני שניהם וידעו כי עירמם הם ויתפרו עלה תאנה ויעשה להם חגרת".

(בראשית ג, ז)

"І відкрилися очі в них обох, і вони зрозуміли, що голі, і зшили листя смоковниці, і зробили собі пов'язки на стегна".

(Берешит 3:7)

Загадка

Дерево не цвіте,
однак врожай дає.
(Інжир)

ОЛИВА

На кам'янистих пагорбах Землі Ізраїлю зростала олива. Її стовбур був вузлуватий і старий, а коріння глибоко вчепилося в землю. Діти любили сидіти в її тіні та дивитися, як сонце грає на сріблястих листках.

Одного разу хлопчик запитав дідуся:

– Чому оливу так шанують у нашому народі?

Дідусь усміхнувся та відповів:

– Бо її плоди дарують олію. Олією заповнюють світильники в Храмі, щоби їх запалити, за її допомогою помазують царів і пророків. Вона – знак миру та радості, адже після потопу саме оливкова гілка стала знаком надії.

Хлопчик торкнувся кори та відчув її силу. І зрозумів: як маслина стоїть століттями, так і Народ Ізраїлю живе завдяки світлу, яке дає Всевишній.

"ארץ חיטה ושערה וגפן ותאנה ורמון ארץ-זית שמן ודבש". (דברים ה, ה)

"Земля пшениці й ячменю, винограду, інжиру та гранатів, земля оливкової олії та меду". (Дварім 8:8)

ציטרוס (עטרוג)

У святкові дні Суккоту маленький хлопчик ішов разом з батьком до синагоги. В руках батько ніс жовтий плід. Хлопчик здивувався:

– Тату, що це за дивний фрукт? Я не бачив такого ні в саду, ні в магазині.

Батько усміхнувся:

– У Торі, в книзі Ваїкра, Всевишній заповідав у свято Суккот брати «плід дерева гарного». Наші мудрі предки зберегли цю традицію та назвали цей плід етрогом.

Хлопчик вдихнув аромат і тихо сказав:

– Він такий гарний і пахучий.

– Саме так, – відповів батько. – Етрог нагадує нам, що краса Божого творіння не тільки в силі чи тіні, а й у плодючості, у добрих дарах, які ми можемо принести світові. Тому без етрога радість свята була б неповною.

Хлопчик уважно подивився на плід і зрозумів: етрог – це прикраса свята, знак вдячності за все добре, що дає Всевишній.

"ולקחתם לכם ביום ראשון פרי עץ הדר כפת תמרים וענף....." (ויקרא כ"ג, מ)

"I візьмете собі в перший день (свята) плоди дерева цитрусового, гілку фінікової пальми та гілку..." (Ваїкра 23:40)

איזה ריח טוב מפיו הוא, שקט שקט, הס

מי הוא זה הגידו נא? ההדס

שקט, שקט, הס

שקט, שקט, הס

מי הוא זה אמרו לי? ההדס

אתרוג שבא לחגוג

לולב אחד שובב

ערבה שלוה והדס.

הוא דומה קצת לאתרוג ואיתנו בא לחגוג

מי הוא זה הגידו נא? האתרוג

אתרוג שבא לחגוג, אתרוג

הוא ארוך כמו מקל וגם קצת שובב

מי הוא זה הגידו נא? הלולב

לולב אחד שובב, הלולב

ליד הנחל היא צומחת בשלום ובשלוה

מי היא זו הגידו נא? ערבה

ערבה שלוה, ערבה שלוה, ערבה שלוה, ערבה

РІЖКОВЕ ДЕРЕВО

У спекотній долині стояло самотнє ріжкове дерево. Його плоди вже затверділи та здавалися зовсім несмачними. Люди йшли повз нього та промовляли одне й теж:

– Яка ж користь з цього дерева?

Минув час. Настала посуха, поля висохли, садів не стало. І лише ріжкове дерево стояло зеленим. Діти голодували та плакали. Тоді мудрий старець підійшов до дерева, зірвав плоди та роздав людям. І вони зрозуміли: у тяжкі часи навіть те, що здавалося маловартісним, стає дарунком від Б-га.

Старець промовив:

– У ТаНаХу сказано: Всевишній не залишає Свій народ. Так і це дерево було поставлене тут, щоб нагадати: терпіння та скромність можуть урятувати життя.

І відтоді діти, дивлячись на ріжкове дерево, бачили в ньому знак турботи Всевишнього у найважчі дні.

"אני מצאתי בעולם את החרוב שנטעו אבותי, וכך גם אני נוטה לבני". (מסכת תענית, כ"ג ע"א)

"Я знайшов у світі ріжкове дерево, яке посадили мої предки, і тому я також піклуюся про своїх дітей". (Трактат Тааніт, 23:71)

מִירְט

У дні свята Суккот у суцці – святковому наметі – було повно людей. Завітали туди й діти, що прийшли виконати заповідь про чотири види рослин. Кожен з них в руках тримав етрог, лулав та по дві гілки верби.

Старий рабин подивився та зауважив:

– Все майже добре, але чогось все-ж таки не вистачає.

Один з хлопчиків зрозумів – вибіг і повернувся за хвилину, обережно тримаючи цілий оберемок невеликих гілочок.

– Що це таке? – запитали інші.

Старий рабин посміхнувся:

– У Торі сказано: «Візьміть собі гілки дерева густолистого». Це мирт. Його листочки нагадують людські очі, а приємний запах – це добрі діла, які приносять світові радість.

Хлопчик простягнув кожному з дітей по три гілочки, і незабаром уся сукка наповнилася ніжним ароматом мирту, що зробило атмосферу свята ще більш піднесеною.

– Ось тепер – все, як треба, – сказав старий рабин. – Бо етрог символізує знання та добрі справи, лулав — силу Тори, верба — простоту народу, а мирт – ті вчинки, що світять світові, немов очі, сповнені добра. І зрозуміли всі: без цього запаху радість Суккоту була б неповною.

Так мирт навчив: у єдності Ізраїлю важливий і той, хто несе в собі не гучні слова, а тиху радість добрих учинків.

"אתן במדבר ארז, שיטה והדס ועץ שמן..." (ישעיהו מ"א, י"ט)

"Я посаджу в пустелі кедр, акацію, мирт і оливкове дерево..."

(Йешаягу 41:19)

ВЕРБА

На березі річки росла верба. Вона тягнулася до води, але її гілки не мали ані плоду, ані пахоців. Інші дерева насміхалися:

– Яка з тебе користь? Ти тільки височиш біля води та задивляєшся у своє відображення!

Наближався час свята Суккот. Люди збирали чотири види рослин – етрог, лулав, мирт і вербу. І тільки разом вони ставали єдиною зв'язкою, необхідною для виконання заповіді.

Верба схилила свої гілки, ніби промовляючи:

– Я не маю плодів і пахоців, але без мене ви не зможете звершити цю важливу справу. Бо народ сильний лише тоді, коли в ньому є місце і для мудрих, і для простих.

Діти зрозуміли: у Всевишнього немає зайвих гілок. Навіть те, що здається маловартісним, стає важливою частиною Його задуму.

"... פרי עץ הדר, כפות תמרים וענף עץ עבות, וערבי נחל". (ויקרא כ"ג, מ)

"...плоди цитрусових дерев, пальмові гілки та гілки густих дерев і верби струмків". (Ваікра 23:40)

Якби не гнучка верба, не знала б стрімкості і стріла.

WEeping WILLOW IN MY GARDEN BY IAN SERRAILLIER

My willow's like a frozen hill
Of green waves, when the wind is still;
But when it blows, the waves unfreeze
And make a waterfall of leaves.

"אני מגיעה מגדות הנחלים". (ערבה)

Я родом з берегів струмків. (Арава)

בִּיבְלִיָּיִם זִוּוּטִיָּיִם סָד בְּעִירֵי יִשְׂרָאֵל וּמִנְחַת רוֹדֵי תֵשׁ

גן החיות התנ"כי בירושלים על שם משפחת טיש

Єрусалимський біблійний зоопарк розташований в Ізраїлі у м. Єрусалим. Нині він має назву «Біблійний зоологічний сад в Єрусалимі імені родини Тіш» (גן החיות התנ"כי בירושלים על שם משפחת טיש).

Цей зоопарк ще у вересні 1940 року заснував Арон Шулов – професор зоології Єврейського університету в Єрусалимі на горі Скопус. Це був невеличкий «живий куточок», де жили кілька мавп і пустельний варан. Арон Шулов мріяв зібрати ссавців, рептилій і птахів, про яких згадувалось у давніх єврейських текстах. Він хотів надати можливість своїм учням вивчати особливості тварин та показати їх усім охочим.

Колись цей «живий куточок» був таким:

Згодом зоопарк розмістили у Західному Єрусалимі, в районі Малха, де він є і дотепер.

Мрія засновника Біблійного зоопарку здійснилася! Нині цей сад є однією з найпопулярніших визначних пам'яток Ізраїлю. У ньому налічується більш ніж 200 видів тварин. Серед них унікальною є колекція тварин Ізраїлю, про яких згадується у двадцяти чотирьох книгах ТаНаХу (תנ"ך), що складають Писемну Тору. Саме з цим і пов'язана історична назва зоопарку.

- Деяких тварин ви, звісно, знаєте. Назвіть їх і розкажіть про них мовою іврит.

Крім цього, тут є бегемоти, носороги, гекони (ящірки), кози та олені, вовки та лиси, шафани (скелясті кролики дамани) та хом'яки, різні види папуг і грифонів,

павуків і метеликів та багато інших тварин. Вони часто згадуються у єврейських класичних текстах і зображуються на різних обрядових і побутових предметах єврейської культури.

- Знайдіть інформацію про раніше невідомих вам тварин і розкажіть одне одному.

На території зоопарку є освітній простір, який розташовано у приміщенні збудованого ковчегу Ноаха. Там є багато музейних експозицій, комп'ютерне та мультимедійне обладнання, електронні екскурсоводи, завдяки яким кожний відвідувач може самостійно дізнатися про те, що йому цікаво.

Досліджуємо медіа

- Ознайомитися ближче з цим дивовижним місцем ти можеш, зайшовши на сайт: <https://www.jerusalemzoo.org/>

מי קורא? אֲנַחְנוּ קוֹרְאִים!

Ти вже вмієш читати на івриті без оголосок. Перед тобою слова, які ти добре знаєш. Спробуй їх прочитати. У тебе це чудово вийде!

פיצה	בונה	שוקולד	לימון	.1
המבורגר	מיונז	לימונדה	קוקה-קולה	.2
אוקראינה	אנגליה	אמריקה	אפריקה	.3
קונצרט	ספורט	מוזיקה	מתמטיקה	.4
טלוויזיה	טלפון	אינטרנט	מוזאון	.5

ВИСНОВКИ РОЗДІЛУ II

З метою визначення шляхів формування компетентності культурної обізнаності та самовираження третьокласників у процесі навчання єврейської традиції в умовах багатомовності й інтеркультурності було

по-перше, дібрано зміст формування культурної обізнаності та самовираження особистості учнів 3 класу;

по-друге, розроблено експериментальні навчальні матеріали «Коди єврейської культури дітям: тварини та рослини ТаНаХу» та *здійснено їх апробацію* у процесі навчання єврейської традиції третьокласників у багатомовному й інтрекультурному соціумі.

У результаті нашого дослідження ми **узагальнили** компоненти змісту компетентності культурної обізнаності та самовираження особистості; **розробили** експериментальні навчальні матеріали на прикладі однієї з центральних програмових тем у навчанні єврейської традиції; **здійснили їх апробацію** у ході дослідного навчання учнів 3 класу єврейської школи «Oholei Yosef Yitzhok»; **описали** хід і результати педагогічного експерименту.

Результати дослідного навчання продемонстрували, що рівень сформованості компетентності культурної обізнаності та самовираження учнів підвищився на 30%. Це дозволяє зробити **висновок** про те, що результати навчальних досягнень учнів можуть значно підвищитися за умови **застосування навчального матеріалу, ретельно дібраного з урахуванням методологічних основ формування компетентності культурної обізнаності та самовираження з огляду на дидактику багатомовності й інтеркультурності.**

ВИСНОВКИ

У рамках наукового дослідження було здійснено теоретичне обґрунтування та методичне розроблення однієї з актуальних проблем, а саме проблеми формування компетентності культурної обізнаності та самовираження учнів 3 класу у процесі навчання єврейської традиції в багатомовному соціумі.

Для реалізації мети дослідження було розв'язано поставлені завдання та досягнуто відповідні результати.

1. З метою визначення науково-методичних засад формування компетентності культурної обізнаності та самовираження в системі ключових компетентностей було

по-перше, вивчено теоретичні джерела з проблеми дослідження, зокрема науково-методичну літературу, законодавчі та нормативні документи у галузі освіти такі як Закон України «Про освіту», Концептуальні засади реформування середньої школи «НУШ», Державний стандарт початкової освіти, а також європейські рекомендації щодо оновлення ключових компетентностей, а саме «Європейська довідкова рамка ключових компетентностей для навчання впродовж життя» та посібник, розроблений Представництвом ЄС в Україні «Ключові компетентності для навчання впродовж життя» й інші європейські рекомендації в галузі освіти тощо;

по-друге, на основі цього було визначено сутність, роль і місце компетентності культурної обізнаності та самовираження в системі ключових компетентностей з огляду на сучасну парадигму освіти та провідні підходи до навчання, а також **конкретизовано** основні знання, навички та психологічні установки, пов'язані з цією компетентністю.

Ці положення викладено не тільки у тексті роботи, а й представлено у порівняльно-узагальнюючих таблицях 1-3.

Також було проаналізовано методологічні основи формування компетентності культурної обізнаності та самовираження з огляду на дидактику багатомовності й інтеркультурності. Так, **обґрунтовано й охарактеризовано** сучасні концептуальні підходи до навчання в умовах багатомовності. Стисла характеристика концептуальних підходів до навчання презентована в узагальнюючій таблиці 4.

Також розкрито основні аспекти, визначені в європейських рекомендаціях з розвитку освіти та культури національних спільнот, зокрема статтях Декларації ООН, Рамкової Конвенції про захист національних меншин, Гаазьких і Люблянських рекомендаціях тощо.

У результаті аналізу даної проблеми можна зробити наступні **висновки**.

По-перше, методологічними основами формування компетентності культурної обізнаності та самовираження є **філософські положення** про єдність цінностей і культури, духовності та моральності, творчості та розвитку, свободи та відповідальності, спілкування та самовизначення.

По-друге, з огляду на дидактику багатомовності й інтеркультурності, методологічним підґрунтям формування та реалізації цієї компетентності є **основні положення теорія плюрилінгвізму**.

По-третьє, процес формування компетентності культурної обізнаності та самовираження з огляду на дидактику багатомовності й інтеркультурності відбувається *у тісному взаємозв'язку* із послідовним формуванням багатомовної компетентності як комплексу мета лінгвістичної, міжкультурної та компенсаторної компетентностей і здійснюється на основі таких **концептуальних підходів до навчання**, як: **інтегрованого, комунікативно-когнітивного, діяльнісного, особистісно-орієнтованого, міжкультурного та текстоцентричного**.

По-четверте, вагомим підґрунтям і методологічною основою формування компетентності культурної обізнаності та самовираження, особливо з огляду на дидактику багатомовності й інтеркультурності є **європейські рекомендації**, що приділяють значну увагу цілям розвитку освіти та культури національних меншин.

2. З метою визначення шляхів формування компетентності культурної обізнаності та самовираження третьокласників у процесі навчання єврейської традиції в умовах багатомовності й інтеркультурності було

по-перше, дібрано зміст формування культурної обізнаності та самовираження особистості учнів 3 класу;

по-друге, розроблено експериментальні навчальні матеріали «Коди єврейської культури дітям: тварини та рослини ТаНаХу» та **здійснено їх апробацію** у процесі навчання єврейської традиції третьокласників у багатомовному й інтеркультурному соціумі.

У результаті нашого дослідження ми **узагальнили** компоненти змісту компетентності культурної обізнаності та самовираження особистості; **розробили** експериментальні навчальні матеріали на прикладі однієї з центральних програмових тем у навчанні єврейської традиції; **здійснили їх апробацію** у ході дослідного навчання учнів 3 класу єврейської школи «Oholei Yosef Yitzhok»; **описали** хід і результати педагогічного експерименту.

Результати дослідного навчання продемонстрували, що рівень сформованості компетентності культурної обізнаності та самовираження учнів підвищився на 30%. Це дозволяє зробити **висновок** про те, що результати навчальних досягнень учнів можуть значно підвищитися за умови **застосування навчального матеріалу, ретельно дібраного з урахуванням методологічних основ формування компетентності культурної обізнаності та самовираження з огляду на дидактику багатомовності й інтеркультурності**.

Таким чином, дослідження підтвердило свою актуальність, теоретичну та практичну значущість.

Перспективність дослідження вбачаємо у подальшому теоретичному та технологічному розробленні проблем як методик навчання предметів юдаїки та мови іврит, так і суміжних гуманітарних курсів з огляду на дидактику багатомовності й інтеркультурності в освіті України, Ізраїлю, Європи й інших країн світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бакуліна Н. В. Культуровідповідна парадигма єврейського світогляду й освіти. *Україна, українська мова – світ XXI століття у діалозі культурно-мовних, морально-громадянських цінностей особистості та педагогічних систем* : ел. зб. статей за матеріалами XII всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 25 жовт. 2019 р. Київ, 2019. С. 16–22. URL: https://lib.iitta.gov.ua/718252/1/Bakulina_%202019_%D0%9A%D0%93%D0%A1%D0%9C%D0%97%D0%B1%20%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%84_10%20%D1%84%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BB.doc.pdf

2. Бакуліна Н. В. Пріоритети розвитку освіти з огляду на глобальні проблеми сучасності. *Шляхи розвитку науки в сучасних кризових умовах* : зб. тез І міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Дніпро, 28-29 трав. 2020 р. Дніпро, 2020. Т. 1. С. 56-59. URL: https://lib.iitta.gov.ua/720850/1/Bakulina_%D0%A2.1%20-%2028.05.2020-29.05.2020-56-59.pdf

3. Бакуліна Н. В. Ключові компетентності у дискурсі європейського виміру в освіті. *Педагогічна компаративістика і міжнародна освіта – 2017: освітні трансформації у контексті європейської інтеграції і глобалізації* : зб. тез доп. І Міжнар. наук.-практ. конф. м. Київ, 15-16 черв. 2017 р. Київ, 2017. С. 92-94. URL: https://lib.iitta.gov.ua/707163/1/%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8_%D0%91%D0%B0%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%B0.pdf

4. Бакуліна Н. В. Культурологічна компетентність як центральний компонент змісту навчання мови іврит у ліцеї. Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки за 2018 рік : зб. тез звіт. конф. Київ, 2019. С. 126-127. URL: https://lib.iitta.gov.ua/712807/1/TEZI_BAKULINA_2018_%601.pdf

5. Бакуліна, Н. В. Методика роботи з культурологічними текстами на уроках мови іврит у ліцеї : [Електронне видання] : навч.-метод. посіб. / Бакуліна Н. В. / Ін-т педагогіки НАПН України. – Київ : КОНВІ ПРИНТ, 2021. – 188 с. – URL: https://lib.iitta.gov.ua/729057/1/%21%2821.22%29_%D0%A0%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D1%81_%D0%BF%D0%BE%D1%81i%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%91%D0%B0%D0%BA%D1%83%D0%BBi%D0%BD%D0%B0_%D1%80%D0%B5%D0%B4_%D1%81%D0%B5%D1%80%D0%BF%D0%B5%D0%BD_2021_%D0%B4%D1%80%D1%83%D0%BA.pdf

6. Бакуліна Н. В., Фалеса І. Ю. Типова навчальна програма з мови іврит для 1-2 класів закладів загальної середньої освіти : програми Нової української школи. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/713374/1/18tipova-navchalna-programa-z-movi-ivrit.pdf>

Затверджено наказом М-ва освіти і науки України від 21.03.2018 року № 268.

7. Бакуліна Н. В., Фалеса І. Ю. Навчальна програма з мови іврит та читання для 3-4 класів закладів загальної середньої освіти з навчанням українською мовою : програми Нової української школи. URL: https://lib.iitta.gov.ua/717428/1/%21%21%2125mova-ivrit-ta-chitannya-dlya-zzso-z-ukrainskoyu-movoyu-navchannya3_4%D0%BA%D0%BB.pdf

Затверджено наказом М-ва освіти і науки України від 27 грудня 2018 року № 1461 та від 8 жовтня 2019 року № 1273.

8. Бакуліна Н. В. З радістю вчимо іврит : вірші для дітей мол. шк. віку : навч.-метод. вид. Чернівці : Букрек, 2008. 48 с. : 22 іл. URL: https://lib.iitta.gov.ua/721718/1/%D0%97_%D1%80%D0%B0%D0%B4%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8E_%D0%B2%D1%87%D0%B8%D0%BC%D0%BE_%D1%96%D0%B2%D1%80%D0%B8%D1%82_%D0%91%D0%B0%D0%BA%D1-%83%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%B0_compressed.pdf

9. Бакуліна Н. В. Мова іврит, 1 клас : підруч. для загальноосвіт. навч. закл. із навчанням укр. мовою. Київ : Пед. думка, 2012. 128 с. : іл.

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради Інституту педагогіки НАПН України (протокол №12 від 12 грудня 2011 р.). Відповідно до Державного стандарту початкової загальної освіти (освітня галузь «Мови і літератури»), 2011 р.

10. Бакуліна Н. В. Буквар. Іврит : підруч. для загальноосвіт. навч. закл. із навчанням укр. мовою. 2 клас. Київ : Сам, 2017. 144 с. : іл.

URL: https://lib.iitta.gov.ua/711212/1/Bukvar_Ivrit_sof%21%21%21.pdf

Рекомендовано Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України (лист №1/11–12265 від 25.07.2012 р.). Відповідно до Державного стандарту початкової загальної освіти (освітня галузь «Мови і літератури»), 2011 р.

11. Бакуліна Н., Фалеса І. Іврит : підруч. для 1 кл. заг. сер. осв. з навч. укр. мовою. Чернівці : Букрек, 2018. 88 с. : іл.

URL: https://lib.iitta.gov.ua/712064/1/Ivryt_2018_%D0%9C%D0%9E%D0%9D_%D0%9D%D0%91.pdf

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України (наказ Міністерства освіти і науки України від 06.07.2018 №734). Відповідно до Державного стандарту початкової освіти (освітня галузь «Мовно-літературна»), 2018 р.

12. Бакуліна Н. В. *Іврит : підр. для 2 кл. закл. заг. сер. осв.* Чернівці : Букрек, 2019. 144 с. : іл. URL:

https://lib.iitta.gov.ua/717034/1/ivryt_new_x.pdf

https://lib.iitta.gov.ua/717034/2/ivryt_22pv.pdf

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України (наказ Міністерства освіти і науки України від 28.03.2019 № 407). Відповідно до Державного стандарту початкової освіти (освітня галузь «Мовно-літературна»), 2018 р.

13.Бакуліна Н. В., Яковлева О. М. *Іврит : підр. для 3 кл. закл. заг. сер. осв.* Чернівці : Букрек, 2020. 144 с. : іл.

URL: https://lib.iitta.gov.ua/721667/1/IVRIT_3_Bakulina.pdf

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України (наказ Міністерства освіти і науки України від 19.05.2020 № 655). Відповідно до Державного стандарту початкової освіти (освітня галузь «Мовно-літературна»), 2018 р.

14.Бакуліна Н. В., Яковлева О. М. *Іврит : підр. для 4 кл. закл. заг. сер. осв.* Чернівці : Букрек, 2021. 128 с. : іл. URL: https://lib.iitta.gov.ua/726134/1/Ivrit-4kl_Bakulina_Yakovleva.pdf

«Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (наказ Міністерства освіти і науки України від 16.01.2021 № 53).

15.Бакуліна Н., Гехтман Р. Коди єврейської культури для дітей: Єврейська каліграфія. Робочий зошит для навчання й удосконалення каліграфічної компетентності. Чернівці : «АНТ ЛТД», 2020. 68 с. : іл. URL: https://lib.iitta.gov.ua/724601/2/The%20Jewish%20Calligraphy_Book_Bakulina_compressed.pdf;

https://lib.iitta.gov.ua/724601/1/The%20Jewish%20Calligraphy_COVER_Bakulina_compressed.pdf

16.Бакуліна Н. В. Шляхи розвитку міжкультурної компетенції (на прикладі роботи над прислів'ями у процесі навчання мови іврит на початковому етапі). *Культура народів Причорномор'я* : науч. журн. по матеріалам междунар. науч.-практ. конф., г. Симферополь, 21-24 мая 2008 г. Симферополь, 2008. Т. 2. № 137. С. 7–11. (укр. мовою). URL: https://lib.iitta.gov.ua/704543/1/%D0%A8%D0%BB%D1%8F%D1%85%D0%B8_%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2_%D0%BC%D1%96%D0%B6%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%82%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF_%D0%9D%D0%91.pdf

17.Гаазькі рекомендації щодо прав національних меншин на освіту і Пояснювальна записка. Жовтень 1996. URL: https://www.osce.org/files/f/documents/0/1/32194_0.pdf

18.Давайте поговоримо. Розмовничок : навч. посіб. для учнів початкової та основної школи з навчанням і вивченням єврейських мов / Н. Бакуліна та ін. ; за заг. ред. Н. Бакуліної. Чернівці : АНТ ЛТД, 2017. 52 с. : іл. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/709282/2/%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf>

19.Декларація про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_318#Text

20.Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>

<https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>

21.Документ Копенгагенської наради Конференції щодо людського виміру НБСЕ. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_082;

<https://www.osce.org/files/f/documents/7/3/19113.pdf>

22.Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

23.Квітка О. О. Роль і місце компетентності культурної обізнаності та самовираження в системі ключових компетентностей Інноваційна педагогіка. Випуск 21. Т. 1. 2020, С. 37-40 URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2020/21/part_1/9.pdf

24.Ключові компетентності для навчання прогтягом життя. URL: https://euroquiz.org.ua/data/blog_dwnl/JA0321508UKN_Key_Compences_2021_UKR_FINAL_web.pdf

25.Концепція моделі багатомовної освіти в закладах загальної середньої освіти з навчанням мов корінних народів і національних меншин з урахуванням завдань європейської інтеграції України / О. Л. Фідкевич, В. В. Снегір'єва, Н. В. Бакуліна; НАПН України, Ін-т педагогіки НАПН України. Відділ навчання мов нац. меншин та зарубіж. літ. – Київ : Педагогічна думка, 2023. – 44 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/734818/1/KONTSEPTSIYA_MODELI_BO_Fidkevych_Sniehirova_Bakulina_2023.pdf

26.Ктубот. Автори текстів Олена Фінберг, Анна Уманська. К. : Дух і Літера, 2020. 44 с. з іл.

27.Лей Сяо. Визначення поняття «компетентність культурного самовираження». Зб. наук. праць «Педагогіка та психологія». Харків, 2019. Вип. 62. С. 120–126. URL: https://www.researchgate.net/publication/347085650_VIZNACENNA_PONATTA_KOMPETENTNIST_KULTURNOGO_SAMOVIRAZENNA

28.Локшина Європейська довідкова рамка ключових компетентностей для навчання впродовж життя: оновлене бачення 2018 року. УПЖ 2019, № 3 <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/718031/1/3.pdf>

29.Люблянські рекомендації щодо інтеграції різноманітних суспільств Листопад 2012 р. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/e/e/396689.pdf>

30.Ляшенко О. І. Сучасний підручник: носій змісту чи контент-менеджер? Доповідь в рамках проекту «Начаємося разом», 16 листопада 2021 р.

31.Науково-методичні засади реалізації моделі багатомовної освіти в закладах загальної середньої освіти з навчанням мов корінних народів і національ-

нихменшин: метод, посіб. / О. Л. Фідкевич, В. В. Снегір'ова, Н. В. Бакуліна, Л. М. Давидюк. м. Київ, Інститут педагогіки НАПН України, 2023. 145 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/734825/1/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%20%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%94%D0%BB%D1%8F%20%D0%91%D1%96%D0%B1%D0%BB%D1%96-%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BA%D0%B8.docx.pdf>

32. Нова парадигма освіти у глобальному світі: URL: <http://dlse.multycourse.com.ua/ua/page/15/53>

33. Нова українська школа : концептуальні засади реформування середньої школи : схвалено рішенням колегії М-ва освіти і науки України від 27.10.2016 р. *Міністерство освіти і науки України* : офіц. веб-сайт. Київ, 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

34. Нова українська школа: поради для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н. М. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.

35. Програма курсу «Традиція єврейського народу» для 1-4 класів (укладачі – Пятковська В. І., Скирда І. В.). В Програма укладена на основі НМК «Даркейну», 2011-2012. Рукопис на опрацюванні: <https://gryf.imzo.gov.ua/2020/02/06/programa-kursu-tradyciyi-yevrejskogo-narodu-dlya-1-4-klasiv/>

36. Програма факультативного курсу з традицій єврейського народу для 1-4 класів (складена за програмою з традицій єврейського народу). Факультатив «Традиції єврейського народу» (автор – Абрамова Н.В), Лист ІТЗО від 13.02.2013 №141/12-Г-68.

37. Програма «Традиції єврейського народу» для 5-11 класів, Лист ІТЗС від 25.03.2014 №14.1/12-Г-467.

38. Рамкова Конвенція про захист національних меншин. Страсбург, 1 лютого 1995 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_055#Text

39. Рамкова програма ЄС щодо оновлених ключових компетентностей. URL: <http://dlse.multycourse.com.ua/ua/page/15/53>

40. Рейзеле. Автор текстів Олена Фінберг. Художник Пінхас Фішель. К. : Дух і Літера, 2020. 32 с. з іл. URL: <https://judaicacenter.kiev.ua/book/reyzelekh/>

41. Снегір'ова В. В., Фідкевич О. Л. Методичні рекомендації щодо організації багатомовної освіти в закладах загальної середньої освіти з навчанням мов корінних народів і національних меншин : методичні рекомендації. [Електронне видання]. – Київ : Видавничий дім «Освіта», 2024. – 33 с. URL: https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2024/06/Fidkevych_Metodychni-rekomendatsii1.pdf

42. Commission Staff Working Document Accompanying the Document Proposal for a Council Recommendation on Key Competences for LifeLong Learning SWD/2018/014 final – 2018/08 (NLE). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=SWD:2018:0014:FIN>

43. Council Recommendation of 22 May 2018 on key competences for lifelong learning (Text with EEA relevance) (2018/C 189/01). URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&rid=7](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&rid=7)

44. Dong Xiaobo. Cultural differences and cultivation of cross-cultural communicative competence in chinese FLT. *International Education Studies*. 2009. 2(2). 22-25. URL: <http://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1065660.pdf>

45. Key competences for lifelong learning. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2019. 20 p.

46. Phillip, C. *Schlechy Schools for the 21st Century. Leadership imperatives for Education Reform* / C. Phillip. – San Francisco, 1990. – 164 p.

47. Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning. (2006/962/EC) // *Official Journal of the European Union*, 30.12.2006. – L 394/10-394/18 EN.

48. Sicherl-Kafol, B. & Denac, G. Through Musical Communication to Development of Competence in Culture Awareness and Expression. *US-China Education Review*, 2011, 8 (2), 129-136.

Науково-педагогічне видання

Бакуліна Наталія, Гехтман Раїса
Келерман Нехама Діна, Мартиненко Олександр,
Теплицька Аліна

**Науково-методичні засади формування компетентності
культурної обізнаності та самовираження третьокласників
у процесі навчання єврейської традиції
в умовах багатомовності й інтеркультурності**

Методичний посібник

За авторською редакцією
Підготовка до видання Л. В. Звенигородської
Технічна редакція та художнє оформлення Р. Л. Рязанової

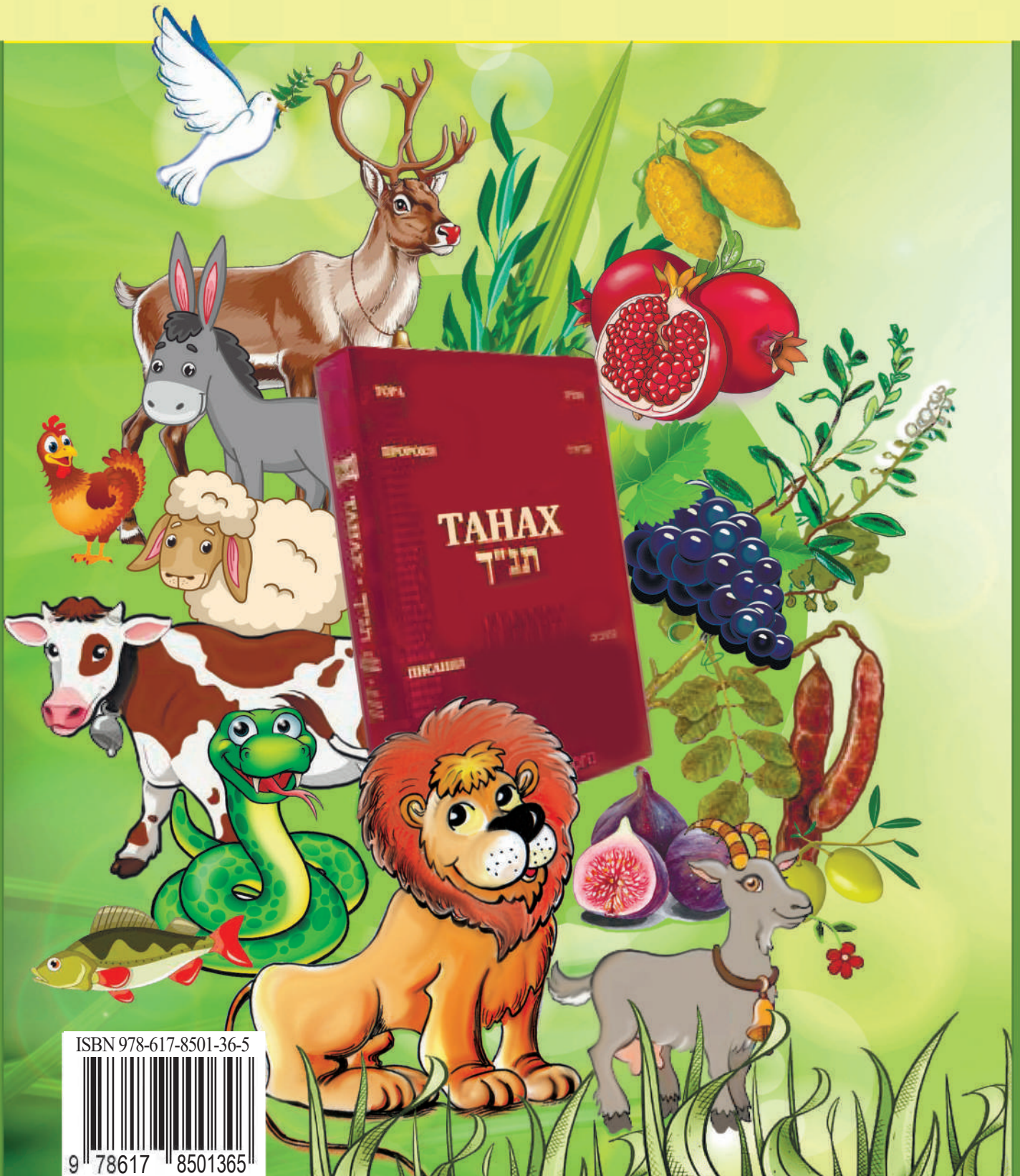
Підписано до друку 15.12.2025. Формат 70x100/8.
Папір офсетний. Гарнітура Minion Pro.
Умов. друк. арк. 14,95. Наклад 100 прим.

Видавець ТОВ «Друк Арт»
58018 Чернівці, вул. Маловокзальна, 2Д, тел. 585-432
Ліцензія про державну реєстрацію ДК № 2741 від 15.01.2007 р.

Виготовлювач ФОП Глібка В.Т.
Тел. (0372) 58-54-54

*Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців,
виготовлювачів та розповсюджувачів книжкової продукції
серія ДК № 617 від 2.10.2001 року*

ТВАРИНИ І РОСЛИНИ ТАНАХУ

ISBN 978-617-8501-36-5

9 78617 8501365